

0771418-446126

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2015. szeptember

XXVI. évfolyam 9. (299.) szám

Ára: 250 Ft

Kettős emlékezés

A Part útsza alatti Sugovica-vasútszáz új, Éder Sándor parttéliépés (1931)

■ Jelen címlapunk kettős aktualitással bír. Egyrészt azért, mert a kép alkotója, *ifjabb Éder Sándor* éppen harminc évvel ezelőtt, 1985. július 5-én halt meg. Lapunk így egyrészt e kevésbé ismert festményének közlésével tisztelgő városunk neves szállítm., korának egyik kiváló festőművésze és egyben a III. Béla Gimnázium és a Tanítóképző Intézet egykori tandra előtt.

A másik aktualitást pedig az adja, hogy hamarosan befejeződik a Sugovica magas partfalának megerősítése, amelynek révén a folyó város felőli oldala új arculatot kap. A festmény ugyancsak a városrészt ábrázolja sok évtizeddel ezelőtti állapotában (az 1930-as évek

elején), úgy, ahogy az ma már legfeljebb a legidősebb városlakók emlékezetében él.

De sajnos a „kettős emlékezés” cím is aktuális tartalmat kapott: a hosszúra nyúlt nyári szünet folyamán két, lapunkhoz szorosan kötődő személyiség, *Bánáti Tibor* és *Mészáros dr. Kopasz Mária* is távozott az élők sorából – természetesen e havi lapszámunkban mindkettőjükről megemlékezünk. Ezen túl pedig találkozhatunk hagyományos rovatainkkal és jól ismert szerzőinkkel, így bízhatunk benne, hogy hűséges olvasóink ezúttal sem maradnak értékes szellemi táplálék nélkül.

M. J.

E SZÁMUNK TARTALMÁSÓL

- *Heller János bajai harangöntő élete* (Tomcsányi Szabolcs írása, 1. rész)
- *Fáthuzamos foglalatok* (Bárgely Ferenc tanulmánya, 4. rész)
- *Újraértékelés Ausztriában* (Fradai Zoltán visszaemlékezése)
- *Béresnécs Bándi Tibor úr és Mészáros dr. Kopasz Mária úr* (Kovács Zita és Bernschütz Sándor nekrológja)
- *200 éve zajlott a Pécsi Kongresszus* (Meyer János írása)
- *Sipos Kálmánnal okoskodó, életrajzeiről, utazásvezetőiről* (Sándor Boglárka írásai)
- *Könyvtárlétképcsés: Alsomok a Nagybányai Iskoláról* (Sándor Boglárka) és *Küzdés a Tanács legújabb könyvtár* (Meyer István)
- *Az uszoki tó (újra)emléke 100 évvel ezelőtt* (Sarkis István történelmi írás)
- *Védencei emlékek (Nagyokai László írása)*

„A harangtorony magasában / Majd mirőlünk tanúskodik...”

Heller János harangöntő mester élete és munkássága

Tomaskovity Szabolcs 2015-ben érettségizett a Bajai III. Béla Gimnáziumban, hatévés kiemelkedő teljesítményéért kidermelte az Év Diákja és a Tarr István-díjat is. Gimnáziumi évei alatt több alkalommal vett részt a Tudományos Diákkörök Országos Konferenciáján (TUDOK) helytörténeti jellegű munkáival. A legtöbb tanulmányban elhelyezett dolgozatával a TUDOK regionális fordulóján első, a Kárpát-medencei fordulóján különdíjat nyert, a Kutató Diákok Szövetsége által kiírt esszéversélyen az anyag írott változata első díjat érdemelt. A pályázatra benyújtott dolgozatot rövidítve, szerkesztett változatban közzéjük. Ezen túl kihagytuk belőle azokat, a harangöntés technikájára vonatkozó elméleti részeket, amelyek a szerző korábbi, a Bajai Honpolgárban megjelent tanulmányában már olvashatóak voltak. A témában kevésbé jártas olvasó érdekében néhány szak kifejezéshez rövid magyarázatot csatoltunk. (A szerk.)

Heller János születésiévével ellátott a (1876)

■ Bevezetés

A harangok egész életünkön végigkísérnek minket. A harang szava üdvözlő a megkeresztelt csecsemőt, közszóli a házasságot kötött ifjú párt, és búcsúztítja az őszibe megtért embert. Elődeink a harang zúgására indultak munkába, és lehajtott fível inszercóztak szavára. Egy-egy harang több generációnak is hallható hangját, így az állandóságot és a folytonosságot képviseli az életünkben. Mégis olyan természetesen vesszük a harangzúgást ebben a zajos világban, hogy fel sem figyelünk igazán ezekre az ütvényekre.

Gyermekkorom óta foglalkoztat a templom- és harangtorony titokzatos, érdekes világa. Elsősorban nem a szemet gyönyörködtető kilátás miatt járom a rozoga falú csúcs veszélyes hálózatát, hanem a toronyok lakói, a hangjukkal messze távolba zengő harangok miatt. A gyermek őszinte érdeklődését mostanra a fiatal kutató tudásszomja váltotta fel. Néhány évvel ezelőtt elkezdtem járni Baja környékének, Felső-Bácskának a harangtoronyait, hogy az ott lakó harangokat

megismerjem, felirtaikat, domborműveiket és díszítéseiket lejegyezsem, megörökítssem.

Két évvel ezelőtt Boditty Sándor bajai harangöntő életét jártam fel. Ezúttal Boditty elődjének és mesterének, Baja város elfeledett XIX. századi harangöntőjének, Heller Jánosnak életét és munkásságát igyekszem felfedezni. A mester életéről a források igen szűkszavúan szólnak, és a bajai harangokat a legtöbbször a napjainkhoz közelebb eső Boditty mesterrel hozták kapcsolatba. Kutatásommal annak az embernek az alakját igyekszem bemutatni, aki térségünkben megteremtette a harangöntés alapjait.

Heller János élete

Heller János Szombathelyen született 1821. június 23-án Heller Anára és Pfistermeister Franciska gyermekeként. Felső-Ausztriából származó édesapja – aki szintén harangöntő volt – 1807-ben vette feleségül a híres községi harangöntő-dinasztia hajadon leányát, és hozományul megkapta a községi műhelyt. 1809-ben átköltözt

tözt Szombathelyre, és ott saját műhelyt alapított. A harangöntés mestersége több évszázadon keresztül apáról fiúra szállt, és minden bizonnyal így volt ez a Heller családban is: János bátyja, József, az édesapa halála után megörökölte annak műhelyét, és 1836-tól elkezdte önálló munkásságát.

János is harangöntésre adta a fejét. Első lépésként isznak szegődött, hogy elerse a harangöntés alapjait, mesterségbeli fogásait. 1836. augusztus 10-én, az édesapa végrendeletének felbontásakor már vándorló harangöntő legényként szerepel az iratokban. Ekkor tesznek említést János többi testvéréről: Zsuzsannáról, aki Grill Ferenc feleségként szerepel, valamint Anna és Mária hajadonokról. (Az előbb felsoroltakon kívül Haeller Andrásnak és feleségének három József nevű gyermeke is született, azonban közülük az első kettő korán elhalálozott.) 1838. április 16-án János bátyjának szombathelyi műhelyében tevékenykedett. 1840 körül kezdte el önálló munkásságát a távoli kisvárosban, Baján.

Válárása mellett az szólhatott, hogy Szombathely környékén az idő tájt több harangöntő is működött, Dél- és Kelet-Magyarország harangzúgását viszont a XIX. században – állandó harangöntők hiányában – vándormesterek elégettették ki. Ezen túl Baja biztos megélhetést is kínál, hisz az 1840. május 1-jén tomboló nagy városi tűzvész jelentős károkat okozott a település harangállományában is. A Dunaparti, kereskedelmi úrnálak keresztzetődé-sében fekvő kisvárosban virágzó ipar fogadt az ifjú mestert. 1840-ben a 14 269 lakosú városban 1173 iparost tartották nyilván. A legkülönbözőbb szakterületeken dolgoztak: puskmányosok, kesztyűsök, szegővécso-k, szappanosok, tímárok, kalaposok, olajsajtatók, nem is beszélve a halászsokról, dereglyésokról és molnárokról. Az 1840-es ésszeírás még nem említi harangöntőt a városban.

A harangöntőde építlete (1972)

Harang-, vas-, és rézfőző műhelyét a saját házban rendezte be a Nyerges és Kaszicza utca sarkán lévő 611-es telekszám alatt (később Kossuth Lajos utca 16.). A saroképületet a mester halálát követően az idősebbik lány férjének rokonai látkák, innen nevezték az épületet *Manhold-háznak*. A házról híreles leírás *Kémürky Mártról* tudunk, aki 1951-ben költözött be az addigra több család lakta épületbe szülei és testvéreivel együtt. Ekkorra már eltűnt az épület harangöntő-ház jellege, és a tágas udvarra és a magas kapu felett kiálló vasrudat jól emlékszik. Ezen függhetett egykoron a harangöntő cégére. Az elhanyagolt és előregedett ingatlan sorsa 1976-ban pecsételődött meg: a telken áruház építését terveztek. Az ott élőket a lakótelepre költöztették, és hamarosan fel is épült a városképhez nem illeszkedő, de a korszellemet jól tükröző Skála Áruház és parkolója. Napjainkban semmi sem emlékeztet arra, hogy egykoron milyen jeles mesterséget űztek a belváros ezen pontján.

Heller János tüzér főhadnagyként részt vett az 1848-49-es szabadságharcban, ahol az újvidéki és a szenttamási csatában kimagaslóan helytállt. Baja közéletében is előkelő helyet foglalt el, ugyanis haláláig a város törvényhatósági bizottságának tagja volt. Magánéletéről tudjuk, hogy 1854. január 24-én vette feleségül az akkor 19 éves bajai *Friedrich Annát* a belvárosi plébániatemplomban. Házasságukat hamarosan

gyermekkálás követte: 1858-ban született *Magdolna*, 1862-ben *Amália* nevű lányuk. A családi sírbolt obeliszkjén feltüntettek az 1862-ben elhunyt *János* és *Teréziát* is; mivel az egyházi anyakönyvekben sem a keresztelestírók, sem a halálakról nincs feljegyzés, elképzelhető, hogy halva született csecsemőről van szó.

Heller János 1898. október 6-án, 78 évesen, rákos megbetegedésében hunyt el. A Bajai Közönség gyászjelentése és a Bajai Hírlap megemlékező cikke is mutatja, milyen megbecsült polgár volt a városnak az elhunyt harangöntő: „*Imét kiállt polgártársainknak mindinkább ritkáló sorából egyike azoknak, akik tisztas szorgalmuk és fáradhatatlan munkásságuk által közszereplést és közbecsülést érdemeltek ki.*” Másnap, október 7-én nagy részvétel mellett helyezték örök nyugalomra a bajai Rókus temetőben lévő családi sírboltban, 1894-ben elhunyt hitvese mellé.

- Folytatjuk -

Heller János emléke a bajai Rókus temetőben

Tomashovity Szabolcs

Párhuzamos tragédiák

A Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalmak és a Nemzeti Ellenállási Mozgalmak története 1941-54 4. rész

■ A „puha” diktatúra kegyessége

A rabok és az érzített családok – kevés kivétellel – eget-földet megmozgattak szabadságuk, majd a joghátrányok megszüntetése, a teljes jogú állampolgárrá válás érdekében. Rabtartókat ugyanezt tették, csak ellenkező előjellel. Az 1953-tól 1989-ig terjedő időszakot ebből a szempontból tekintjük át.

A Hatóság (ÁVH) kecskeméti osztálya már 1953. március 2-án intézkedett azoknak a személyeknek az eltávolítása ügyében, „akik felelős funkcióban ténylegesen vagy egyéb helyeken” teljesítettek szolgálatot. De értesítették valamennyi elítelt munkabélyegét is, ahol azonnal megszüntették munkaviszonyukat. A börtönökben, miután az idősebb fogva tartottak segítségével tájékoztak az ítélet okozta megrendülésen, ki-ki vérmérséklete, fizikai állapota, alkalmazkodóképessége szerint töltötte napjait: többnyire példásan, a politikai „térítést” látszólag megfontolva, a normát túljelentően végezte munkáját. Mindannyian tudták, hogy szabadságuk nem kis mértékben függ nevelőjük véleményétől.

A külvilág hírei, szmos csatornán keresztül, folyamatosan érkeztek hozzájuk, így a Nagy Imre és a Rákosi vezette csoport

közöti küzdelemről, az országban gyorsan növekvő és egyre élesebb formában megnyilvánuló elégedetlenségről is. Feszült figyelemmel kísérték az ország belpolitikai életének alakulását. Az ünnepek, április 4-6, május elseje, augusztus 20-a, november 7-e mindig megannyi alkalom volt arra, hogy kegyelemmel, az Elnöki Tanács elhatározása nyomán csökkenjen a még hátralévő büntetésük. Ez a folyamat már 1955-ben megkezdődött, 1956-ban felgyorsult. Az 1956. október 23-án kibörtant népfelkelés tömegesen szabadította ki a politikai elítélteket, így a NEM és a MKM elítelt tagjait is Vációl Kalocsáig minden büntetés-végrehajtási intézetből. Csak néhányan említhetünk. *C. Miklós* 1952. december 30-tól 1956. október 28-ig ült. *V. Pál* 12 éves börtönbüntetését az Elnöki Tanács 1957. szeptember 17-én kelt elhatározásával 12 évről 10-re szállította le. *P. Zoltán* esetében az ET 1957. december 4-én kelt 4-11/1957. sz. elhatározásával a 13 év hátralévő részét kegyelemként elengedte. *Iff. Kasztólyi Károly* életfogytiglani börtön büntetését 1956. szeptember 17-én kelt elhatározásával 10 évre mérsékelte. *W. Anna* esetében az

1957. február 13-án kelt elhatározás a 10 év hátralévő részét elengedte, 1970. augusztus 3-án pedig teljes kegyelemben részesült.

A szabadság élményére, a forradalomba torkolló népfelkelés sórársán eltérően válaszoltak. Néhányan csatlakoztak a forradalmi erőkhöz, legtöbben visszahátróva várták a viharos események alakulását, jó néhányan pedig, elsősorban a szovjet invázió hatására, a november 4-ét követő megtorlástól félve külföldre menekültek. Paulai Zoltán édesapja végül ekkeszerében Rajk Lászlóval kért levélben segítséget. Rajkné ajánlott neki egy jó ügyvédet, de illőzörszék végleges megszüntetését az sem szavatolta. Ezek után lépté át a nyugati határt, és talált végül új hazát Ausztriában. A politikai rendőrség valamennyi „diszidenssé” vált egykori szervezkedőt igyekezett nyomom követni, amiben – ha csak javaslat formájában is – egykori „barcotársak” ügyünkötér segítettek. Forrásaink elsősorban a KNDM tagjainak szabadság utáni sorsáról tudósítanak. Csak feltételezzük, hogy a NEM börtönökből szabadult tagjai, koruk, családi állapotuk, foglalkozásuk okán és nyelvismeretük hiánya miatt

inkább a visszabuzódás mellett döföttek.

Az ország nyugati határait átépítők a már jól ismert utat járták végig, jutottak el új hazájukig, s igyekeztek minél előbb eredményesen beilleszkedni új környezetükbe. A beilleszkedés senkinek sem ment könnyen. De nem vlogatva a munkába, keményen dolgozva, olykor a megszokott tanulmányokat is folytatva a menekültek döntő többségének sikerült gyökeret vernie. Az anyaországtól nem szakadtak el, bár anyanyelvük kissé megkopott, gyermekeik, unokáik pedig kezdőnek ismerkedni az „ősök” egykori világával. Ha csak tehették, hazalátogatnak. A rohamosan fejlődő technika könnyíti a kapcsolatok ápolását. A MKM egykori küzdője is erőll vallanak. Legális hazalátogatásukra először csak a 70-es években, szigorú belügyi ellenőrzés mellett nyílt lehetőség.

Az itthon maradók minden lehetőséget megragadtak a civil életbe történő visszatérésük, joghátrányuk megszüntetése érdekében. Próbáltak visszakapni magukat a teljes jogú magyar állampolgárok közé. A hatalom nem felejtett, „csépegette” kegyeit, és bukásuk ellenállt a teljes rehabilitálás fokozódó igényével szemben. Hogy a gyakorlatban mit jelentett ez az egyenlően kezdetem, azt két példa segítségével érzékeltethetjük. Az egyik id. Kosztolányi Károly, a másik egy fiatal tanár, *Ihottly József* lesz. A pusztá ténylek soroljuk. 1957. szeptember 7-én a Fővárosi Rendőrkapitányiség id. Kosztolányi Károly kegyelmi ügyében kért környezettanulmányt az illetékes kapitánytól. 1957. október 12-én a Kiskőrösi Járás Rendőrkapitányiség jelentette, hogy Kosztolányi fia Franciaországban él. Kegelelemben részesítése esetén levelezhetne fiával. Ezért javasolják elutasítását. A BFB (Fővárosi Bíróság) a kegyelmi kérvény elbírálásához szükséges anyagot 1957. december 18-án az igazságügy-miniszterhez terjesztette fel. Közlik, hogy az ellített 1956. október 28-tól 1957. március 10-ig szabaddal volt. Az „ellenforradalomban” nem vett részt. „*Ez a körülmény, valamint beteges állapota és magas kora arra mutatnak, hogy az eddig kitöltött 20 év mint négy év börtön árnevelő hatása nála már megfelelően érvényesült. Javaslóják mentesítését.*” Az ellített 64 éves volt ekkor. Az Elnöki Tanács 1958. február 24-i elhatározásával a kérvényt elutasította. Az erőll szóval hivatkoz értesítés április 8-án kapta meg. Kérelmét megismételte. Ezt, mint „osztályidegentől” származót, *Guidi Béla*, a BMB illetékes tanácselölse elutasította javasolta. 1959. február 7-én a keceli rendőr tizedes írta környezettanulmányában felet-

Az egykori ellített többszörje 1991-ben

tese utasítása nyomán: a kérés elutasítását javasolja, mivel – tudomása szerint – az egyik fia börtönbüntetést tölti, a másik Franciaországban él. (*Mint tudjuk, egyiküket valójában ekkor már kivégezték – a szerk.*) Kiszabadulása esetén levelezhetne vele, „és ezen keresztül ellenséges tevékenységet” fejthetne ki. Az igazságügyi minisztérium 1959. május 11-én ennek megfelelően döntött. Felesége nem csüggedt. Újabb beadványt nyújtott az illetékes 60 forintos illetékbélyeg hiánya miatt késést. Ebben panaszkodta: „*A vele (ti. férjével – G. F.) együtt ellítették mindgyőike, – még a nagyobb illetékesek is – szabadon vannak már. Nem tudom, miért részessült többszöri kérelemben elutasításban.*” Férje az egyetlen társa, aki súlyos betegségében támasza lehetne. A Márciuszrtai Országos Börtön parancsnoktól érkező vélemény birtokában, 1959. december 18-án a Fővárosi Bíróság a következő véleményt adta a kérelemlről: „*Az ellített által elkövetett súlyos politikai bűncselekményre, valamint arra, hogy kérelme tárgyában semmi érdemlegeset felhívni nem tud., elutasítását javaslom.*” December 28-án megküldte a hiányzó illetékbélyeget. Sem a könyörgés, sem az illetékbélyeg nem segített? Guidiék állásfoglalása nyomán az Elnöki Tanács 1960. április 19-i elhatározásával ismét elutasította id. Kosztolányi Károlyné folyamodványát. Következett a „törvényességi óvás” benyújtása. Ekkor már 1960-at írunk. A szolgálati utat bejárva ezt is elutasítja az Elnöki Tanács, 1961. január 9-én. Nevelője, egy bv-s őrmester 1961. augusztus 25-én kelt jelentésében ez áll: „1960 novemberében dorgálásban

részessült. Büntetéséből 8 évet, 4 hónapot és 23 napot töltött ki. Fordítottként van alkalmazva. Szorgalmas, napl hét oladát fordít idegen nyelvű anyagokból. Nem egészen ért egyet a béke kérdéseinek még az alapvető főbb pontjaival sem.” Franciaországban élő fiát „nagyra értékeli és nagy jövőt lát előtte, mivel győztesként a foglalkosása. Feleségének havl 175 forintot küld... A fenti leírak alapján, tekintettel a nemzetközi helyzet élesedésére (sic!) nevezett társadalmi veszélyességét látom fennforgani ha kegelelemben részessül.” A börtön parancsnokságn szerint – ezt 1961. szeptember 4-i véleményükben írták – id. Kosztolányi Károly „magatartása nem kielégelő, egy esetben volt felelőssége vonva, dolgozik, munkáját közepeken végzi el.” Büntetésében még a felét sem töltötte le, a társadalomra nézve veszélyes. Ezért a börtön tanács kegelelemben nem javasolja. 1962 márciusában meghalt a 70 éves id. Kosztolányi Károly felesége. A Fővárosi Bíróság B.II.12/1963.sz. határozatával a további börtönbüntetéstől 1968. április 10-ig felülengesztette, és 1963. április 10-én feltételeken szabaddalra helyezte. Kérték az Elnöki Tanácsot, hogy hálalérvő büntetését kegelelemből engedje el. A nyugalmazott ezredes szabaddalra helyezése után figurán, éjszakai portás, majd egy éterem szerződőse dolgozójá lett. Keresete havi 900 forint. Kegelelemben Guidi ismételt ellenveleménye nyomán 1964. november 14-én újra elutasították. Közben vagyonának elkobására is kísérletet tesznek.

1967. április 11-én újra megnőtül. 1978-ig ké kegelelemben fuikhoz Franciaországba. Mivel felesége egy ilyen alkalommal balesetet

szevedett, a továbbiakban ezt nem tudták vállalni. Ifj. Kosztolányi Károly büntetésének elváltási ideje 20 év volt, ami 1977 első felében telet le. A kiválasztás-járásnak még mindig nem lett vége... Ez csak 1989-ben következett be.

A KKM beosztási csoportjának egyik tagja, *Ikotyó József* szegény falusi családából származott, és letartóztatás, majd büntetéselvonása a középiskolai tanári diploma megszerzésében akadályozta meg. Ő a forradalom alatt szabadult, de nem tért haza azonnal, hanem a Forradalmi Ifjúság Pártja központjába ment. Október 23-tól november 13-ig volt ott. November 3-án jelentkezett Baján az Oktatási Osztályon. Borostán kapott beosztást. Onnan vittek vissza a börtönbe, 1957. március 14-én. Ekkor „részteljes kegyelemben részesítését” indokoltak látták. Június 5-én viszont kérelmét elutasították. 1958. január 13-án ismét környezettanulmányt kértek Ikotyóról. Ennek alapján az Elődíki Tanács 1958. február 13-ai elhatározása értelmében büntetését tízezerórától nyolc évre csökkentették. Az Igazságtügyi Minisztérium 1959. június 22-én a június 11-i átiratában foglaltak végrehajtását sürgette a Fővárosi Bíróságnál az Ikotyó-ügyben. A bíróság Ikotyó apjától kérte a hiányzó 60

kiházi fejet a hurokból, míg mások fizikailag-lelkileg megrokkanná váltak érdektelenné. A „Földvár” és „Földvári II.”, „Albert”, „Dusanóci Árpád” és „Fekete László”, „Szigeti” és Szigeti György”, „Valló” és „Való”, „Énekes Piroksa” fedőnevű ügynökök – bér közöttük többen élnek még – nem igyekeztek megszabadulni súlyos lelki terheitől.

A koncepciók perek ítéleteinek semmissé nyilvánítása és az eltűntek rehabilitációja 1989 és 1992 között már zökkenőmentesebben zajlott. A MKM kitűzöttársai itthon találkozhattak újra egymással. Meglátogathatták kivégzett vezetük sírját, felavathatták emléktáblájukat a III. Béla Gimnáziumban, fogadhatták a város vezetőségének köszöntését is. De a történetek egymás közötti alapos megvitatásuk, a lelkek békéjének helyreállítására és a tanulogok levonására nem nyílt lehetőség. Még mindig nincs késő!

Ajánlás

Rövid összefoglalónkat négy idézettel zárjuk. José Saramago ija a Vakáság című művében: „Miért vakultunk meg, nem tudom, egy nap talán megadjuk az okát... Arra gondolok, hogy nem is vakultunk meg, hogy vakok vagyunk, Vakok, akik

látanak, Vakok, akik látanak és mégsem látanak.” (*José Saramago: Vakáság Bp., 1998. 385. p. Pál Ferenc fordítása*) A második Vlado Gotovacot való. Így szól: „Azoknak a szenvedés, akik magukra vállalták a világ bűnét, mind gyerekek és szentek egy személyben, sohasem tette boldoggá a világot, de mindig figyelmeltetett arra a nagyságra, amely csak ott kezdődik, ahol az egyén véget ér. Mert mindenki mindenképp felelős, ez az egyetlen tövönülő álláspont.” (*Vlado Gotovac: A csend elemei. Mai jogászok és esköz. Bp., 1968. 143-144. p., Szepeánov Pradrág fordítása*). A harmadikkal Milán Kundera segít megérteni a történeteket. Mozart Várkészfuvola c. operáját elemezve írja: „[Tamina elvesztve férjét] ... kétségbeesetten próbálja megtalálni, összegyűjteni szétszórt emlékeit, hogy álljapítson egy eltűnt lényt, egy eltűnt múltat... az emlékekben nem a halott jelenlétét találja meg, az emlékek éppen hogy megerősítik a hiányát, az emlékekben a halott halványodó, távolodó, megközelíthetetlen múlt.” Végül ugyancsak tőle: „Még elképzelnél sem tudtam a múltamat, és ha most rá gondolok, úgy érzem, mintha egy másik ember hajdani éveire emlékeznék...elképedve látom, hogy ez az idegen én voltam egykor...” (*Milán Kundera: Előírt testamentumok. Bp., 1996. 258. p. Réz Pál fordítása*) Históriainkat ezeknek a gondolatoknak a jegyében is érdemes újra meg újra végiggondolni.

Vége

Gergely Ferenc

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

- Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,
Mátyásffy Mihály utca 8
BERMIN ABC,
Vöröskereszt tér 1
CBA Behárosi ABC,
Eötvös utca 1
CBA Delta Market,
Szabadság utca 44.
Cserbe Optika,
Báthlyay Lajos utca 12.
Lőrinc Könyvesbolt,
Déri Fülöp utca 5
Nacsa ABC, Szent László utca 21.
Nagy István Képtár,
Arany János utca 1
Sirály ABC, Sirály utca 4.
Tourinform Iroda, Bajai Munkások KK,
Szentháromság tér 11.

Kosztolányi József Bece és Övegye a kivégzett ösztöndíjossal a 301-es parcellában

A két diktatúraellenes, a magyar függetlenségért és szabadságért még a halált is vállaló által vezetett mozgalom valamennyi tagjának sorsa ehhez hasonló volt. Kivéve a kollaboránsokét. Volt, aki már Kosztolányiék szervezkedése alatt kapcsolatban állt a helyi ÁVH-kirendeltséggel. Voltak, akik az ítéletek kihirdetésekor – tetteik ismeretében – alacsony büntetési tételeik miatt váltak gyanúsak. Akadt, aki pályájának egyengetése miatt vállalta az ügynöki szerepet, míg némelyek öszinte lelkesedéssel dolgoztak a politikai rendőrségnek még a 70-es években is. Volt, akinek sikerült

Újrakezdés Ausztráliában

Az alábbi írás szerzője, PAULAI ZOLTÁN is egyike volt azoknak, akiket az 1950-es években kommunistaellenes összekövésben való részvétel vádjával elítéltek. (Ld. erről Gyergely Ferenc négyrészes írását lapunkban.) A nyilvánvalóan koncepciós eljárásban eredetileg 13 év börtönbüntetést szabtak ki rá, de az 1956-os forradalom során kiszabadult a börtönből. 1957-ben az Elnöki Tanács büntetésének hátralevő részét kegyelemből elengedte.) A szovjet inváziót követően – miután zaklatásának befejezését senki sem tudta garantálni – átlépte az ország nyugati határát. Több év kárelmélet után Ausztráliában telepedett le. Írásában az emigráns lét nehézségeiről számol be.

■ 1959 februárjának közepén érkeztem meg Ausztráliába a feleségemmel. 1947 óta éltek már itt ismerőseim, akik hívtak magukhoz. Apám ismerési költék igazolást arról, hogy szülőnknek lészhelyet biztosítanak, és munkát is keresnek nekünk. Akárcsak nem volt ilyen biztosítéka, annak mekkorára kellett mennem, és évekig csak egy farmon kaphattak munkát. Persze ha a famunkalajdónos megadta őket, elzavarhatta onnan. Két Bajáról érkező házaspár is így járt. Ők egy házról szereztek maguknak szobát; általában 3-4 család élt így együtt házszertelem, sokszor elháró nemzedékekhez tartozók is.

Már az érkezés napján több ismerősről és „bartról” jött el meglátogatni – másnap pedig már vittek is volna egy gyárba dolgozni, csak hogy nem vettek fel. A következő napon egy iskolaelőadást kaptam munkát, ahol utána még 9 hónapot maradtam. Persze akinek tanult szakmája volt, jóval előnyösebb helyzetben volt a szakmunkásokat tisztességesen megfizették. Hát, én tanári diplomával sem mentem volna semmire, mert akkoriban az európai diplomákat egyáltalán nem ismerték el, így sok orvos és tudós ember is gyári munkára kényszerült. De nem adtam fel! A következő héten tiltárát kértem azzal, hogy másként is lehet elmegyek. A fűtőközmű magyar volt, így reálitám, hogy megérek engem. Nem volt semmi sem: még azokat a készeket, kalapácsot, bőrgépet, amelyeket magunkkal hoztunk, is elvették tőlünk, amikor kiszálltunk a hajóból. (Egyébként a hosszú útra Genovából indul-

ges választásunk. Néhány hét múlva én bizony mégis fel akartam keresni az osztrák nagykövetéséget azzal, hogy vissza akarok menni. Csakhogy akkor itt még nem is volt olyan, így ártódtak a nyugatnémet követségre. Ott viszont szívesen szereztek le, hogy ami nem szerez állampolgárságot, itt kell maradnom.

Őszintén szólva egyáltalán semmi nem tetszett nekem Ausztráliában. Itt vissmap az égvilágon minden zárva tart, nincs sem mozgó, sem más szórakozási lehetőség. Szombat délelben egyszerűen megállt az élet, nem lehetett tisztességes kenyéret kapni, de nem volt rendszeres szalmi vagy legalább egy szép szelet hús sem. Szóval egy világ omlott össze bennem. És akkor a nyelv... Miután Bécs mellett a Vöröskereszt alkalmazottjaként dolgoztam egy menekülttáborban, némelyik aránylag jól tudtam. No, de ez a „tökeletlen” (ausztrál) angol sehogy sem akart menni. Hogy is lehetett volna, amikor mást olvastam, és megint mást ejtettem ki... Arról már nem is beszélve, hogy 8 különböző pénzfajta létezett, amelyet vagy 12, vagy 10 egységben számítottak. És persze a kilogramm vagy a méter mértékegységeket sem ismerték, mert mindent fontban és lábban számoltak. Én csak korholtam magamat, hogy hová kerültem.

De az idő csak haladt, és az a legjobb orvosig, szociális munkára. Számomra a lányom születése volt a leginkább enyhítő csodaszor, de én ettől függetlenül rendületlenül készültem vissza Európába. Az 1960-as évek közepére táján megkaptuk az ausztrál állampolgárságot

is, így újra feltették magunknak a kérdést: most akkor megyünk vagy maradunk? Hát végül maradtunk. Addigra már munkahelyet vilátoztam, és egy cukrászüzemben kezdték dolgozni. Majd egy év alatt mindent megtanultam, amire szükség volt, ezt követően már annyit kerestem, mint egy „igaz” cukrász. Amikor a lányom övödoba járt, tőle tanultam az angolt, és kerestem valami újabb munkalehetőséget. Végül egy esti tanfolyam keretében fotózást tanultam. Ezt persze melleskes jövedelemforrásnak szántam, mégpedig a következő módon. Úgy gondoltam, hogy szombat-vasárnap egyébként is kimegytünk a tengerpartra, és majd ott fényképeket készítsek a vízbe szaladgáló-ugró gyerekekről, a hátterben az égszínkével éggel és a hófehér hullámokkal. Ha ezeket jó minőségben kinyagytam, bíztam abban, hogy a békis anyukák biztosan meg fogják venni.

Ez sokáig tisztességes bevégé kerestetek bizonyult, egészen addig, amíg az 1960-as évek vége felé a Kodak meg nem jelent a piacon az olcsó, eldobható fényképezőgéppel. Persze azzal nem lehetett olyan minőségű képeket készíteni, de az anyukák számára tökéletesen megfelelt. Így megelégeltem ezt is, de a cukrászotat is meguntam, és végül engedélyt szereztem arra, hogy egy autósiklóban vezető taníthassak, mellette pedig házakat áruljak. Addigra több embert megismertem, akik eből éltek. Ez lényegesen magasabb jövedelmet jelentett, mert a legtöbb európai bevándorlónak, aki szorgalmasan dolgozott, az első dolga volt, hogy házat vásároljon magának.

Azt is el kell mondanom, hogy az ausztrálok nem szerették beröndöket; ha az utólag egymás közt magyarul beszéljünk, bizony rák szokás, hogy anghal beszélnünk. Ez főleg a második világháborút Európában megérett korosztály volt jellemző, szerencsére a mai ifjúság már másképp viszonyul az európaiakhoz. Ausztrália ma már egészen más ország lett. Néhány év után taxi engedélyt vilátoztam ki, amely a mai napig is megvan, de persze ma már nem dolgozom. 1996-ban nyugdíjba vonultam. A vejem szállítással foglalkozik, a fiúk ott dolgoznak. (Három unokám van.)

Nem tudom, hogy minden jól iram-e le, kérdéseket hallva még biztosan sok minden eszembe jutna. Jó lenne még beszélgetni ezekről a dolgokról. Remélem, jövőre el tudok menni Magyarországra, bár most a legtöbb időm sajnos kárházba járással telik.

Sydney az 1950-es évek elején

Búcsúzások

■ Időnként nagyon kegyetlen az élet. Mi itt a Bajai Honpolgárnál elég közvetlen módon szembesültünk azzal, hogy nemzedékváltás szentani vagyunk. Az elmúlt évben két korábbi főszerkesztőnkütl kellett búcsúznunk, de sajnos a gyászos névsor ide is gyarapodott. Májusban még énnapi konferencián köszöntöttük BÁNÁTI TIBORT, aki több mint két évtizeden át szerzőnk és

munkatársunk, 1997-2004 között pedig főszerkesztőnk volt, júniusban sajnos már a halálhírért kellett közölnünk. Augusztusban aztán újabb megrendülés ért miniket: a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriumának elnöke, a III. Béla Gimnázium egykori legendás biológusátánára, MEZEINÉ DR. KOPASZ MÁRIA hagyott itt végleg bennünket. Jelen számunkban mindkettejükre egy-egy írással

emlékezünk: Bánáti Tibor emlékére KOVÁCS ZITA gyászbeszédét közöljük, míg Mezeiné dr. Kopasz Máriáról egykorú kollégája, a gimnázium korábbi igazgatóhelyettese, BERNSCHÜTZ SÁNDOR emlékezik meg. Igédjük, az emlékezés csak ezzel nem ért véget. Mindkettejükre hálás szívvel, tisztelettel gondolunk vissza. Nyugodjanak békében!

(M. J.)

Főhajtás Bánáti Tibor előtt

Tisztelt Gyászoló Család,
Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Az élet örök búcsúzás.

Ő bár csak tudánk távozásakor fényt hagyni, mint a Messiás, belészereint a szívekbe, apostolokba, mártírokba, hogy átadják a századoknak, a századok az ezredekenki! Fényt hagyni, mint a Messiás!
(...)

Vagy legalább is, mint a Nyár, amely órákban és órákba szerette édes álmait, és édeségével világít a hosszú, hosszú téi alatt. Fényt hagyni, mint a drága Nyár.

Vagy legalább is, mint a Nap, melyet elhely az alkonyat, de a legbúsabb éjben is világít még a gyöngyvirágban, a liliumban, mézsvirágban. Az életünk olyan tükörkép. Ő szent fényt hagyni volna jó!
(Mécs László)

■ Kedves Tibor!

Te fényt hagytál ránk: szállófordé számvetésnek és reményeinek csillagfényét ajánlókedezt nekünk, ahogyan mulandóságod fényében láthatóvá vált elhivatottságod reménye.

Nem búcsúztatól szölok Baja város díszpolgárának szerelmes városa hangján, Baja Város Önkormányzata nevében – csak a viszontitástisg búcsút intve. Mert bár „az élet örök búcsúzás”, lehetetlen, hogy akit május közepén mindnyájan szeretettel és tisztelettel köszöntöttünk, akiből oly sokszor hajoltunk kérdéseinkkel, kéréseinkkel, akinek jól ismert anekdotái és nevetése ma is rütkben cseng, ne láthassuk többé

a város utcáin sétálva, ne álljunk mellé a Nagy István Képtár padján. Lehetetlen, hiszen ami benne együtt volt, nem kilenc évtized szötte eggyé, hanem rajogott városa történetének évszázadai, évezredek – s ez többé szét nem bomolhat. Őrzi Baja város emlékezte, kulturális intézményei, a múzeum kéziratára, közel félezer tanulmány, három könyv s a Bajai Honpolgár lapján megjelent kulturális, művészeti emléktár, sok száz fénykép, film- és hangfelvétel.

Ahogy Bánáti Tibort ismerjük: lelke minden örömeivel és terhével – számunkra biznyság. Sokan nap mint nap együtt voltunk vele. Láttuk dolgozni, hallottuk muzsikálni, láttuk örülni, olykor gyötrődni, megállni komiszagok között, nyugodtan, nemesen, cselekedni tisztán, elindulni egy kérdés után válaszokat keresve, szeretni, barátnak lenni – ahogy csak Ő tudott. Gyűjtjük össze hát képeinket róla, jegyezzük föl mindent, amit csak tudunk, mert ritkán ad a gondviselés ilyen lehetőséget: nagyok között nagy volt, aki közöttünk járt. Szuevedélyes bajai honpolgára volt városunknak – olyan, aki századokban csak egy. Számunkra ő már biznyság, de az utómunk jövök Néklte kevesebbek: Nekik mentsek meg mi, amit lehet, kapaszkodjunk az elszálló árnyba, fogjunk lit belőle, amit még lehet: akármilyen kevés is – sok.

Bánáti Tibor olyan ember volt, akinek gazdag életét, életművét lehetetlen néhány mondatban összegezni. Olyan ember volt,

Aszokó kőbe fénykép Mezeiné dr. Kopasz Máriától le Bánáti Tiborral

akinek belső kiacsestára, szellemének gazdagsága bőkezűen sugárzott világítás nélkül mindnyájunkra. Olyan ember volt, aki az ókori római bölcs császár, Marcus Aurelius gondolatát vallotta: „Nem a hald az, amitől az embernek félnie kellene, hanem az, hogy soha nem kezd el élni.” Bánáti Tibor nem félt ettől: élete hivatással, szeretettel volt tele, minden pillanata szeretteinek szűt, családjának, barátainak, szerelmes városának, Baja város közösségének, mely 90 esztendőig körbevette és táplálta őt.

Bánáti Tibor Baján született: 1925. december 8-án. Szállóvárosban végezte elemi, polgári és főiskolai tanulmányait. Tanító diplomáját 1945-ben kapta meg, ezt követően zenei pályára készült, önképzőssel fejlesztette hangszeres és zeneelméleti tudását.

Tevékenykedett Baján házitanítónként, zeneoktatóként, színházi hegedűsként, szórakoztató zenészként, templomi muzsikusként. Tanított bajai általános iskolában, volt tanterületi főigazgató, a Járási Tanács osztályvezetője, majd 1955-1985 között a bajai művelődési központ igazgatója. Nyugdíjba vonulása után a Tűr István Múzeum munkatársaként, gondnokoként, szervenéliesen kutató „muzeumistaként” tevékenykedett.

Alpítói tagja, rendszeres szerzője, majd főszerkesztője volt a *Bajai Honpolgár* város-és környezetvédelmi folyóiratnak, fémunkatársra a *Független Délvidék* c. hetilapnak. Számos jelentős, helyi kulturális értékeket felbáró és bemutató írása, költete jelent meg, melyek Baja 18-20. századi építészeti és kultúrtörténeti kincseit foglalják össze.

Fél évszázados köznevelődési munkájáért, helytörténeti kutatásaiért, publikációiért, s a város kulturális, szellemi életének önzetlen támogatásáért országos, megyei és városi kitüntetések, díjak, emléklécek

tulajdonosa, 1999-ben a Bajai Honpolgár szerkesztőbizottságával megkapta a *Baja Város Kultúrédjéért* díjat, 2001-től *Baja Város Díszpolgára* lett, 2013-ban *Baja Város Hírnevéért* díjjal részesítették.

Baja Város Önkormányzata és a Tűr István Múzeumi 2015 májusában konferenciát rendezett a 90. évéhez közeledő Bánáti Tibor tiszteletére, aki – bár sokszor hívták a megyeszékhelyre és a fővárosba – soha nem hagyta el a várost, ahol nevelkedett. Kötődése nem csak a lokálpatrióta, nem csak a bajai honpolgár ragaszkodása. Nem csak érezte, fél évszázados köznevelődési tevékenységével, életművével ő is táplálta a forrást: a bajai, bácskai föld gravitációs vonzeréjét. Bánáti Tibor 90. születésnapjához közeledve – megelőlegezve ajándék-képpen – neves szakemberek meghívásával, segítségével idéztük fel azoknak a jelentős bajai elődöknek, „bácskai fejeknek” arcképcsarnokát, akiknek életútja, ahogyan Tiboré is, mindyájunk előtt mintaként áll,

s akikhez több esetben Tibor kutatásai, publikációi is fűződtek. A kicsit korábban átdotot ajándékot örömmel fogadta, meg-tisztelt bennünket jelenlétével, az ünnepi pillanatokot, Istennek hála, átélhették még Vele együtt – most már tudjuk, utólag.

Őszinte csodálattal és mély tisztelettel búcsúztunk Bánáti Tibortól. Baja város nevében nérsán, gyászban, de büszkén haj-tunk fejet – mert ismertük, mert ismerhet-tünk Téged.

Keöves Tibor! Ahogyan mindig mondtad: örökké Bajához tartozál, és örökké Bajá-hoz tartozol. Hazatérlél. Nem búcsúztól szólnak, csak a viszontlátásig búcsút intve. Imádságunkkal kísérünk a túlsó partra, és őszinte tisztelettel bízunk magunkban, amit ránk hagytál. *(Elhunyt 2015. július 3-án, a bajai Rókus temetőben tartott gyászszertartáson. A gyászbeszédet szerkesztett válto-zatban közöljük – a szerk.)*

Kovács Zita

Akiért a gyertyák égtek

■ Ismét gyászol a bajai III. Béla Gimnázium közössége. Előbb Bálint Lászlótól, az intézet egykori igazgatójától, majd Pécsi József matematika-fizika szakos tanártól kellett örökre megválnunk, most pedig az augusztus 5-én elhunyt Mezeiné dr. Kopasz Mária tanárnőtől búcsúztak mély szomorúsággal a régi és a mai diákok, szülők, tanárok, az iskola munkatársai.

Augusztus 12-én – egykori tanítványai felhívására – gyertyagyújtással fejezték ki tiszteletüket íróna maadok, akik becsülték és szerették őt.

Ezen a szokatlanul meleg estén az iskolaépület előtti téren, a Béla-szobornál a Tanáró gyászkeretbe foglalt fényképe, halk zene, már égő mécsesek halvány fénye fogadta az érkezőket. Szó nem hangzott el. A meglepetek elhelyezték a mécseseiket, aztán rövidebb-hosszabb ideig magukba fordultak. Emlékeztek.

Most ugyan nem szép látvány a kömfűvesek útjai alatt síró, lecsapzott iskolaépület, a megemlékezés kezdeményezői mégis jól választották ki a tiszteletadás színhelyét. Sok-sok éven át itt kopogtak el a Tanáró mindig sietős léptei, tavasszal és kora

őszel a félig nyitott ablakokon át ide a tere szürödöt ki tanárosan megemelt, óktató hangja. Itt munkálkodott, itt ívelt magasa tanári pályája.

Egy régebbi interjúból tudjuk, hogy a Tóth Kálmán Ledaygimnáziumban töltött középszkolai éve alatt orvosnak készült, de aztán kiváló pedagógus édesanyja hatására a tanári hivatás mellett döntött. Biológia-földrajz szakon diplomázott a szegedi egyetemen 1965-ben. Gimnáziumunk akkori igazgatója, dr. Lantos Istváné, „Kata néni” hívta meg az általa vezetett intézetbe. Körüdtudott, hogy az iskolához – egyetlen munkahelyéhez – aztán egész tanári pályafutása alatt hűség maradt. Negyvenkét éves szolgálatát – amelynek során nyolc osztályt osztályfőnökiént vezetett el az érettségi vizsgáig – kivételes.

A nagy múltú gimnázium és a Tanáró találkozására gazdagon gyümölcsözőt a későbbiekben. Az iskola egy nagyon tehetséges, alkotó pedagógust nyert személyében, ő pedig szabad teret kapott tanári elképzelései megvalósításához. (Volt idő, amikor ez komoly engedménynek számított.)

Szakmáját valóban „hódos elmélyültséggel” művelte. Szakdolgozataiban elsőként vizsgálta a Sugovica algalóományát, 1986-ban pedig egyetemi doktorátust szerzett genetikai témában. Tudomáson szerint nem tartozott a sokat publikáló tanárok sorába, viszont szorgalma-

Borosszék Bence felvétele

san követte a biológia tudományának rohamos megújulását, így birtokában volt az új és modern ismereteknek. Az elsők között tanította például a genetikai és géntechnológiai elméletet a középiskolában.

Gazdag tárgyú tudását kiváló metodikai képességgel továbbította, adta át tanítványainak, akik megszerették a tantárgyat, s mintegy kiválóztódtak körülötte. Az évek során mihelyt alakított ki maga körül, ahol tanóra, szakórá, fakultatív foglalkozás rendkívüli körülmények között sem maradt el, ahol világos, megszokott normák és követelmények szerint folyt a munka. A tanulókat önállóságra nevelte, ugyanakkor minden támogatást megadott ahhoz, hogy eredményesek legyenek. Egy alkalmi riport szerzője a „tádsz-paláták tanárjének” nevezte őt. Jogosan, mert hivatás legfőbb feladatának valóban a tehetséges tanulók segítségét, felkészítését tartotta. „Egy időben a középiskolákban elítélték az elítélésüket, nem kell versenytárlót csinálni – mondták. Én viszont mindig is úgy gondoltam, hogy akik kicsit kiemelkednek egyik-másik tantárgyból, azokat fel kell karolni. Ezt a fajta kis tudósképzést mindig szem előtt tartottam” – nyilatkozta az interjúban.

Az intézet emlékkönyvei őrzik azoknak a tanulóknak a nevét és eredményét, akiket ő készítet fel az országos biológia versenyekre. Évenként legkevesebb egy tanítványa biztosan bejutott a legjobbak közé, de voltak olyan sikeres esztendőik is, amikor négyen-ötten is elismerést szereztek önmaguknak és iskolájuknak. Sokan a magas igényeket támasztó, de a jó teljesítményhez vezető utat is kijelölő tanárt őrzik meg emlékekben.

Gimnáziumunk 2007-ben ünnepelte fennállásának 250 éves jubileumát. A szervezők tudományos konferenciát is rendeztek az alkalommal, amelynek anyagát később könyvben is megjelentették. Az egykor belás diák szerzőktől szakmai pályájuk rövid összefoglalását, és visszaméltóztatását belás évekre és egy tanulmányt kértek. A jubileum idején már egyetemi, főiskolai tanárok, docensek, adjunktusok, tudományos kutatók szervesen vállalták a feladatot.

A könyv szerkesztője, dr. MAYER János így összegze: „A visszaméltóztatás egy része az egykori tanárok emlékeit idéli fel, mások a „belás léi” már-már filozófikus

Mezeiné dr. Kopasz Mária 1942-2015

mélyéget fejtegetik, egyes írók pedig az emlékeztető vesdőt eseményekre tekintenek vissza.”

A nagyon érdekes és tanulságos visszaméltóztatás azt igazolja, hogy elsősorban a szuverén egyéniségű, magasan képzett, szellemi és erkölcsi értékeket átadó tanároknak emlékezni kell a egykori diákok, olyan pedagógusokra, akik valamilyen módon hozzájárultak jövőjük, sorsuk alakulásához.

Monder Luca kutatóorvos idézzük, aki 1991-ben biológia tantárgyból az országos középiskolai tanulmányi verseny (OKTV) 2. helyezette volt:

„Sorsom alakulásában, életem fordulópontjainál mindig meghatározóak voltak irányítóm, kiváló tanárain, akik kiválóztóztak és mellettem álltak akkor is, ha én nem is mindig tudtam, merre kellene mennem. Azt hiszem, megtaláltam a helyem, és visszatértem már egyesnek és determináltnak tünik az út, amit eddig megvettem, de tanárain nélkül nem biztos, hogy éppen ide jutottam volna. Most, hogy a kutatás mellett magam is oktatok, érzem át igazán az ő nagyvessétségüket, és nem tudok elég hálás lenni nekik. Így például biológia-tanárnőnek, Mezei Mária nének, aki hihetetlen energiával akár egy

hegyet is megmozgatott volna, és aki végül az orvosi-kutatói pályára felé irányított.”

Ismerjük a tanulóinkat fogadó egyetemi oktatók véleményét is a Tanár Úr munkásságáról. Amikor a Rátz Tanár Úr életműjéről az alapítvány kuratóriuma kiterjesztette a biológia tantárgya is, Mezeiné dr. Szabó János, a Szegei Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának tanára ajánlotta a díjra. Ajánlását *Arcképvázlatok egy kitértéshez* című cikkében *Schmidt Antal* köztöltte: „A tanárnőre az egyetemi felvételi vizsgákkal kapcsolatos munkám során figyeltem fel. Arra voltam kíváncsi, hogy mi a kapcsolat a tanuló felvételi eredménye és a felkészítő gimnáziumok közt. Nos, a kiváló tanárok világlátótoronyként magasának ki a mezőnyből, köztük a bajai III. Béla Gimnázium tanára, Mezeiné dr. Kopasz Mária is. Sőt, első osztályban felkészített diákjai nemcsak a felvételi vizsgákon, hanem a Seftbiológiai és molekuláris genetikai egyetemi vizsgákon (mely tárgyat van szerencsém tanítani) is a legjobbak között voltak. A bajai III. Béla Gimnázium az orvostanhallgatók és a biológushallgatók egyik legértékesebb és legbiztosabb forrása. Sőt, tucatnyi oktatótáram Kopasz Mária-tól kapta azt a motívót, amely őket az életudományok művelése felé terelte.”

Az elmondottak, az idézett sorok hitelesítik, hogy Mezeiné dr. Kopasz Mária a bajai III. Béla Gimnázium kiemelkedő tanáregysége volt. Műdenekelést azért, mert teljesítette a pedagógus legfőbb és legzsebb feladatát: lobogó tűzéből lángot adott tanítványainak – tudást, életfelfogást, emberi tartást, a küzdelem képességét. Sokan tanítványim hatott ösztönzőleg jövendő hivatalos kiválasztásában, ugyanakkor felvettette őket a választott pályára első erőpróbáira is. A jövőt, a jövő nemzedékét, a „mindig újakat” szolgált. Halálának híre azért öltözött bánatba a lelkek sokasága.

Gyászolják Öt egykori diákjai, és gyászoljuk Öt mi, tanártársai, akikkel a múlt időben közös célokat munkálkodtak, miközben természetesen hatott hatalmas munkabérés, mindenen megnyilvánuló igényesség, eredményesség, akik sokszor megkapunk baráti segítségét, mely együttérzésű és cselekvő támogatást éleltünk egy-egy nehéz időszakban.

Bernschütz Sándor

Egység és legitimitás. 200 éve zajlott a Bécsi Kongresszus

Vannak történelmi események, amelyekkel némileg mostohán bának a történetírás. A 200 éve befejeződött Bécsi Kongresszus különösen ilyen, hiszen a külföldi szemlélő történetíróknak több oka is volt arra, hogy szigorúan ítéljék meg a császárvárosban létrejött első összeurópai rendezés sikerét. A francia forradalom liberális eszméinek hívei a konzervatív rendezés, a régi hatalmi rendszer restaurációja, minden forradalmi megmozdulás elfojtása miatt látták sötétlen az 1814-15-ös eseményeket, míg a magyar történetírás sokáig nem tudta függetleníteni magát attól a tényről, hogy a rendezés kulcsfigurája a Magyarországon renkívül népszerűtlen, a változatlan megtestesítőjének tekintett Metternich külügyminiszter, majd birodalmi kancellár volt; ráadásul a magyar szabadságharc elleni orosz beavatkozást is az ekkor létrejött Szent Szövetség kötelezettségeire vezette vissza. Pedig a kongresszus olyat ért el, amit a megálló évszázadok háborús konfliktusait követő rendezéseknek nem sikerült: egy asztalhoz ültette valamennyi államot, nagyjából fél évszázadra békésította a kontinens békéjét, és mintegy mellesken megteremtette a modern diplomáciai kapcsolatok rendszerének alapjait.

A vesztől államfőként Bécsben Jean Godéfray metszete

■ Előzmények és várakozások

A francia forradalom és az ennek következményeként kitört ún. napóleoni háborúk negyedszázadra lángba borították egész Európát, sőt a gyarmati világ jelentős részét is. Napóleon csaknem teljesen átjárnította Európa politikai térképét a osztrák politikájának és sikeres hadjáratainak eredményeként nagyhatalmak gyengültek vagy szűntek meg, a védelmezés alatt új államok jelentek meg, határok változtak meg. Napóleont 1813/14-ben a sokadik nemzetközi koalíció legyőzte a Elba szigetére száműzte ugyanis, Európa jövője azonban nyitott kérdés maradt. Abban nagyjából egyetértettek a kontinens nagyhatalmai, hogy az elmúlt két évtized szenvedése a francia forradalom és a hozzá köthető „káros eszmék” (liberalizmus, nacionalizmus) következménye volt, így – amennyire lehetséges – a forradalom előtti viszonyokat kell helyreállít-

tani (restauráció). Ennek tekintetében nem is Franciaország sorsa volt az igazán izgalmas (az 1814-ben megkötött, elég nagyvonalú ún. első párizsi béke 1792-es határai mögé szorította vissza), hanem Európa többi részéé, amelyek korábban francia megszállás vagy befolyás alá kerültek.

A nagy rendezés helyszínének megválasztása egyáltalán nem volt véletlen; Ausztria magát tekintette a osztrák elleni küzdelem legfőbb motorjának, amit azzal igazolt, hogy a hét franciaellenes koalíció közül hatnak tagja volt. Másrészt a rendezés egyik alapelve Metternich ún. *hittelemropa-gondolata* volt, amelynek lényege, hogy Európa középső részjébe lehet az új hatalmi egyensúly kulcsa, amennyiben a Német-római Császárságot nem állítják helyre, és más birodalmi törekvéseket sem támogatnak. Ez egyben biztosította a Habsburgok közép-európai vezető szerepét

is, mert egyelőre sem Itáliában, sem a német területeken nem elég erős a nemzeti mozgalom önálló államalakulást létrehozásához (ráadásul ez a többi nagyhatalom érdekeivel is ellentétes), így az osztrák vezetésű, megerősített Közép-Európa erős ellensúly lehet a francia felforgató eszmékkel szemben.

A kongresszus másik alapelve, a legitimitásnot a Franciaországot képviselő Talleyrand fogalmazta meg. Szerinte a „hosszú, lidérces álom” után az egyes országok trónjára téjen vissza a régi uralkodóházak, és a területi rendezésben is lehetőleg a forradalom előtti állapotokhoz kellene visszatérni. Bár az uralkodói hatalom isteni eredetére a 19. század elején már nem illt hivatkozni, a többség mégis úgy látta, hogy a hatalomhoz a legfőbb törvényes joguk a régi dinasztiáknak van, és megszülető uralkodó a legfőbb garancia a létrejövő békerendszer betartására. (Ez az elv tette lehetővé a Bourbonok visszatérését Franciaország trónjára, bár ezzel kapcsolatban más elképzelések is voltak.)

Ezen túl minden fontos résztvevő úgy látta, hogy a tartós béke záloga a nagyhatalmi egység, így aztán bármely győztes túlzott megerősödését is akadályozni kellett, és a vesztes sem lehetett teljesen megelégedni. Az más kérdés, hogy amikor a gyakorlati problémák napirendre kerültek, hamar kiderült: az erős hatalmak mind a legitimitást, mind az erőegyensúlyt eltérően értelmezik, főleg ha saját érdekeikről vagy konkrét területek birtoklásáról van szó. A szép szavak mögött a valódi cél az volt, hogy „a vesztől elévett szabványon a győztesek megosztóznak” – írta Friedrich von Gentz, Metternich titkára és bizalmasa.

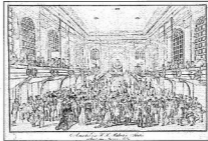
A résztvevők és a keretek

A Bécsi Kongresszus hivatalosan 1814. szeptember 18-án kezdődött. A nemzetközi politika központjává vált császárvárosba így az év őszén uralkodók (két osztrák, 4 király, egy királyné, két trónörökös, három nagyherceg, három uralkodó herceg), diplomáták, mindenféle delegációk és kísérők, nagyvilági nők és kalandorok áramlottak, hogy jelen lehessenek a sorsfordító eseményen. Mellettek rendőrcapák és besúgó háló állt készenlétben, és igyekezett hasznos információkhoz jutni. Bár I. Ferenc osztrák császár nem szerette a nagy társaságot, Hofburgban kellett vendégül látnia a legelőkelőbb vendégeket, s csak ehhez naponta 40 asztal kellett megteríteni és 1400 levente készenlétben tartani. Mindezt az udvarnak mintegy 30 millió forintjába

került (Magyarország éves hadiadója 5,2 millió körül volt), és arról nem is beszélünk, hogy a bécsi arisztokrácia és mások palotáiban, szalonjaiban is fényűző estélyeket, bálokat tartottak az előkelő társaságok számára. Némely fontos megállapodás előkészítése, vagy egyesek meggyőzése e keretek között történt.

Egymást követték a bálók, koncertek, bankettek, színházi előadások stb. Az október 2-án, a Hofburgban rendezett nyitóbálon állítólag 14 ezer gyertyát gyújtottak meg. A legmagasabb rangú vendégek ellátására a szokásosnál 1500-nál több szolgálót alkalmaztak, az alacsonyabb rangú uralkodók és kildöttek házalet, palotáikat bérletük maguknak. A porosz hadvezér, *Blücher* szerint a kongresszus leginkább egy kíváncsi vásárra hasonlított, ahová mindenki elhajja a barmait, Bécs ekkor valóban a klasszikus zene fővárosának tűnődött. A zene programokat *Antonio Salieri* irányította; egy 700 fős társulat ekkor mutatta be *Händel Sávosa* c. oratóriumát. A zenei rendezvények szűkebb körében, zavartalanabban vitázhattak és döcöthettek a jövő felől. Az is igaz azonban, hogy a mintegy 200 résztvevő államot képviselőkhöz java részük a végleges döntésekre semmiféle beleszólam nem volt. (Jellemző, hogy összesen egy tárgyaláson volt jelen minden résztvevő: a zárdokumentum aláírásán.) A meghatározó nagyhatalmak maguknak tartották fenn a döntés jogát, a köztük is hatalmas érdekellentétek és viták zajlottak.

Oroszországot *I. Sándor cár* és a porosz származású *Karl Robert von Neesselrode* külügyminiszter képviselte. A kongresszus idején 35 éves uralkodó erős kildötstadumát rendelkezett egy szerződésnek is készüthetne abban a hitben élt, hogy Európa napjai meg vannak számlálva, és Isten őt rendelte arra, hogy megmentsse a világot. Pozícióját az is erősítette, hogy úgy látta, Oroszország szerepvállalása meghatározó volt Napóleon legyőzése után, ráadásul hatalmas

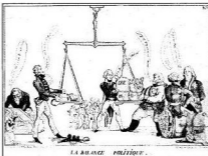

Táncol a kongresszus, de nem halad!

serege – amelynek jó része nyugaton állomásozott – komoly nyomatókat adott ennek. Úgy látta, hogy országa érdekeinek és vallásos eszményeinek mindenképp érvényt kell szereznie, főleg terület nyereségek formájában. Személyes részvétele annyiban is nehezítette a tárgyalásokat, hogy míg miniszterek, diplomaták között helye lehetett a komolyabb vitáknak is, egy cárnak nem lehetett egyszerűen ellentmondani, és ha valamely nagyhatalom képviselője ellenkezni próbált, nem állt ott háborúval fenyegetőzni. (S mint ahogy 400 ezer katonája volt fegyverben, ezt nem lehetett figyelmen kívül hagyni.)

Anglia uralkodója, a szerény értelmű *III. György* személyesen nem vett részt a kongresszuson, a brit küldöttséget *Henry Robert Castlereagh* külügyminiszter vezette, de tagja volt *Wellington* hercege is. Az angolok az európai területi konfliktusokban nem voltak érdekeltek, így főleg arra törekedtek, hogy az egyensúly ne sérüljön, Európán kívül viszont el akarták fogadtatni szerződényeiket. Hozzátehetjük, hogy az angolok saját szerepüket látták a legnagyobbban Napóleon térdre kényszerítésében, mint ahogy a legtöbb háború anyagi részét ők fedezték. Fontos előkészítőnek tekintették még a rabizoltság eltörlését is Európában. (Ez meg is valósult.)

Poroszországot egyrészt uralkodója (*III.*

Az egyensúlypolitika ábrázolása egy korabeli karikatúrán

Frigyes Vilmos), másrészt külügyminisztere, *Karl August von Hardenberg* képviselte. Poroszország a napóleoni háborúk egyik legnagyobb vesztese volt, amelyet a császár annak idején alaposan megsemmisített, így érthető módon kárpótást remélt elvesztett területeit. A porosz király azonban közel sem volt olyan határozott személyiség, mint az orosz cár, aki rábeszélte, hogy engedje át az oroszoknak egész Lengyelországot, a cserébe Szászországot ígérte a poroszoknak.

Ausztriát a vendéglátó és a tárgyalások hátterében maradó *I. Ferenc* császár mellett *Clemens von Metternich* kancellár képviselte, aki nemrégiben vette át a Habsburg Monarchia külpolitikájának irányítását. Igazi világglónt ottthon érezte magát a szalonok és estélyek világában, de ravasz politikusként nem riadt vissza az hatalmas eszközökkel szem. (Több épület szellőzőrendszerében is titkos ügynököket bújtatott el.) Közelebbről védelmezte a monarchiák régi rendszerét, mégis pragmatikus politikus volt. Ragyogóan ismerte fel, hogy a hatalmi egyensúly tekintetében az osztrák és brit érdekek meggyezésnek, és ennek mentén blokkolni lehet a túlzott orosz és porosz nagyhatalmi törekvéseket.

Talán furcsa lehet, de a kongresszuson fontos szerepet jutott a legyőzött Franciaországnak is, amelynek kildöttségét a kor egyik legzavaszabb diplomátája, a már sok rendszerrel kiszolgált, igazi politikai veteránnak számító *Charles-Maurice Talleyrand* vezette. (Az ország törtéjén nemrégiben – egyelőre nem is véglegesen – került XVIII. Lajos nem vett részt a kongresszuson.) Az ő szerepe akkor növekedett meg, amikor tudomást szerzett a győztesek közötti ellentétéről, és Franciaországot már nemcsak háborús vesztesként, hanem a nagyhatalmi mérleg nyelvéként meg tudta jeleníteni.

Viták és tárgyalások

I. Sándor különösebben nem csinált titkot abból, hogy Oroszország igényt tart Lengyelország egészére, így azokra a részekre is, amelyek az ország utolsó nagyhatalmi felosztásán (1795) idején porosz, illetve osztrák kézre kerültek. Hogy terveknek támogatást szerezzen, felajánlotta Poroszországnak – mintegy kompenzációként Varsót – egész Szászországot, s ebbe *III. Frigyes Vilmos* is belemont volna. Ha ez megvalósult, az oroszok egyedül egy kb. Franciaország nagyságú területtel gyarapodtak volna, ám ez komoly nyugtalanságot keltett a többi hatalom képviselőiben. (Az úgy

súlyát mutatja, hogy Metternich és a cár között meg a párbaj lehetősége is felmerült. Igaz, ebben az is szerepet játszott, hogy a cár viszonyt kezdett Metternich egy korábbi szerződésével, és háloszobaitól kizáróvágtatásával is fenyegetőzött az az esetre, ha a tárgyalások nem a kívánt meredben haladnak.)

Még Sándor terveinek elsősorban az orosz haderő nyugat-európai jelenlétével kívánt nyomatkoztatni addig az ezeket leghevesebben ellenző brit politika szövetségeseinek után nézett. Míg az Ausztria eleve aggodott az orosz túlsúly miatt, ráadásul a britek a franciák Itáliából való kiszorításának eszközeit is bennük látták, így Metternich nem maradt érzeletlen. (Másképp az angol álláspont német ügyekben is kedvezőbbnek tűnt Ausztria számára, mint az oroszok teljes szövetségességét szorgalmazó elképzelése.) Ezt követően – immár a visszaközoroz királlyal közösen – igényeinek megvalósítására szólított fel a cárt, aki azonban szokatlan hűvösséggel utasította el az ajánlatot. Először lépett a szász Thällyrand, és azt ajánlotta, hogy egy francia-angol-osztrák koalíció szövetség megkötésével robbantsák szét az oroszok terveit. Ennek eredményeként meg is kötötték a bécsi tíkos szerződést (1815. január), amely a cárt késő helyzet elé állította.

Válóján az a győztesek közötti vitáról szóló hírek is bátorították Napóleont arra, hogy 1815 márciusában elhagyja Elbát, és visszakeresse francia trónját. A „száznapos uralom” elején még bízt az abban is, hogy éket verhet a győztes koalíció tagjai közé: a Párizsból emelkedő XVIII. Lajos frónszálatlan magtálalt bécsi tíkos szerződés egyik aláíróját nyomban elküldte I. Sándornak. Szándékai azonban nem váltak be: visszatérése inkább erőfeszítést az együttműködést, és Napóleont ajánlatai válsága sem méltatták, maga Sándor is kifejezte: sem fogvívészet, sem békeszerződést nem akar ezzel az emberrel, aki a kongresszus, mint a „világoké feldőlő-ját” törvényen kívüli helyzet, és a nagyhatalmak azzal tudat őzentek neki. A kongresszus munkáját ugyan valamelyest megzavarta Bonaparte visszatérése, de ettől még nagy egyetértésben folytatták a tárgyalásokat, és a rendezés zárodokumentumát június 9-én, még azelőtt aláírták, hogy Napoleon Waterlooán végleg vereséget szenvedett (június 18.).

Az utolsó komoly vitakérdést a német területek sorsa jelentette, hiszen 1806-ban a Német-római Birodalom formálisan is megszűnt, és ezt követően francia győzelem alatt számos önálló német állam jött létre. Abban nagyrészt egyetértés volt, hogy a régi birodalmat nem lehet helyreállítani, ám az, hogy a német területek teljesen széttagolt, kisállami régióvá szilárdítható (ez volt az orosz törekvés), vagy Ausztria és Poroszország megerősítésével ellensúlyozható a francia és orosz nagyhatalmi törekvéseknek (ezt főleg a britek képviselték), abban sokáig nem sikerült megállapodni. Míg az Oroszország számára sikerült jelentős területi engedményeket igényelni, kis módosításokkal ez utóbbi álláspont érvényesíthető.

A végső rendezés – az egyensúlyi béke

Az általános rendezés, a kongresszus záró jegyzőkönyvének aláírása (*Acte finale*) végül 1815. június 9-én történt meg. Az ötnapos aktusnál még hatalom (az eddig említettek mellett Svédország és Portugália) képviselték magát, a többi ország meghívottai csak később és egyenként járulhattak az okmány aláírásához. A dokumentum 121 cikkelyt tartalmazott, érvényessége Törökország kivételével valamennyi európai államra kiterjedt.

Bár ambíciók egy részét nem tudta érvényesíteni, Oroszország így is komoly nyertes lett a rendezésnek: Lengyelország nagy részét (Varsóval együtt) megszerzte, öv éve a korábban svéd fennhatóság alatt álló Finnország és az 1812 óta általa megszállt Bessarabiát is. Az ún. „kongresszusi Lengyelország” főként a cár elvben perszonálunió keretében működött, de a valóságban igyekezett minden lengyel önállóságot felszámolni. (Krakóköböl egy időre a nagyhatalmak gyémántjává vált álló köztestvérség.)

Poroszország Szászországnak végül kb. 2/5 részét kapta meg, de megszerzte a svéd Pomeránia egy részét, Vesztfáliát, a Rajna-vidéket, valamint Poznańt, Poznań, Danzig (Gdansk) és Thorn (Toruń) grófságot, ezzel újra a nagyhatalmak sorába emelkedett.

Ausztria egyrészt visszakapta a napóleoni időkben elvesztett Salzburgot, Tirolt és Fővárberget, annakálla Dalmáciát, a lengyel területek közül pedig Galicia és Lodomeria maradt a kezén. Legnagyobb nyereségeit azonban Itáliában könyvelhette el: osztrák tulajdon lett Vénecia, Istria, Lombardia és Triest, több közép-itáliai királyság trónjára Habsburg-leszármazottak kerültek, máshol pedig dinasztikus kapcsolatok révén erősödött a befolyásuk. A kongresszus által helyreállított pápai államban pedig a nevessai és ferrari császári garnizonok erősítették a Habsburg-befolyást.

Nagy-Britannia elért, hogy gyarmati szerzeményeit (Ceylon, Málta, Helgolánd és Földföld birtokai) törvényesítsék, bár ez formálisnak számított, hiszen e területek addig is szilárdan a kezén voltak.

Franciaországot a második párizsi béke (1815. november 20.) az 1790-es határai mögé szorította vissza; az ország területek veszített a Rajna bal partján, valamint Nizzáról és Savoyáról is le kellett mondania a Szárd-piemonti Királyság javára (ők

megkapták Genová is), számos tengerentúli területet is át kellett adnia a briteknek. Ezen túl Franciaországot egy időre megszállták, és 700 millió jóvátételre kötelezték. Az esetleges francia ambíciók korlátozására ötkötés-államokat hoztak létre: a korábban osztrák Belgium és Hollandia egyesítésével létrehozta a Németalföldi Királyságot, további Luxemburgot, szavalták Svájca semlegesességét. Míg Svédország az orosz és porosz ambíciók miatt több területet is veszített, azaz kárpótolták, hogy Norvégát elveszték a franciákkal mindvégig szövetségben Dániától, és a svédeknek adták.

Még látható tehát, hogy a rendezésben nem a nemzeti szempontok érvényesültek, hanem a hatalmi egyensúly. Sok szempontból nyitott maradt viszont az ún. „német kérdés”. A birodalmat nem alakították újra, helyette csak egy osztrák vezetést, 5 királyságból, 28 hercegségből és 4 szabad városból álló laza szövetségi rendszert hoztak létre (*Német Szövetség*), de annak irányítót sem a nemzeti érzés, mint inkább hatalmi szempont vezérelték – a következő években egyenesen fel is léptek a nemzeti jellegű mozgalmakkal szemben. Ez megfélemlít Ausztriának, de a német közép-államoknak (Bajorország, Württemberg) is, amelyek politikai önállóságukat nem kívánták feladni.

A kongresszus a területi döntések mellett rendelkezett a diplomáciai képviselők jövőbeni rangjáról is. 1814-ben már nem volt újdonság, hogy unalmodók egyrészt udvarmániái állandó diplomáciai képviseléseket létesítettek, sőt több országban már önálló külügyminisztereket, vagy annak megfelelő hivatali tisztelt melléködött. A követek státusa és rangfokozatairól pedig viszont nem volt egyezés, ezért korábban többször előfordult, hogy valamely ország követje egy sajátos szempont (saját főúri rangja, országgyűlési nagysága, uralkodója tekintélye stb.) alapján magának követelte az elsőbbséget, és az egyes országokon belül sem voltak egyértelműek az alá- és főfőrendeltségi viszonyok. Az 1815. március 19-én aláírt bécsi szabályzat ezt a legmagasabb rendűt küldött a nagykövetet (*ambassadeur*), a második osztályt a követ (*envoyé*), míg a harmadikat az ügyvivő (*chargé d'affaires*) jelenté. Egyenlő beosztású diplomaták között a jövőben a szolgálatban először rangi szabta meg a sorrendet. Ma már tudjuk, hogy a Bécsi Kongresszusnak ez a döntése bizonyult a legidőutálottabbnak, hiszen – kis módosításokkal – ma is ez a rend határozza meg az országok közötti diplomáciai kapcsolatok.

A Szent Szövetség

Az új nemzetközi rendszer alapjait az 1815. november 20-án, immár Párizsban megkötött *nagyhatalmi szerződés* rakta le. Ennek alap-

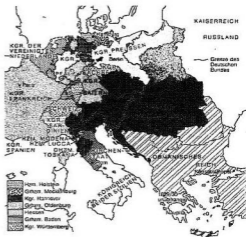
ján Anglia, Oroszország, Ausztria, Poroszország, később Franciország ellenőrző szerepet kapott az európai politikában, és kötelezik magukat arra, hogy képviselői rendszeresen tanszékvezetők „közös érdekeikről” és a „nemzetek nyugalma, prosperitása és Európa békéje érdekében” alkalmazandó rendszabályokról. A nemzetközi, európai szintű együttműködés gondolata később kiválójá újszerű volt, bár elsősorban a forradalmaktól való együttes félelem hívta életre, és a gyakorlatban jórészt a fenálló hatalmi struktúrák megvédését szolgálta.

Még valamivel előbb, szeptember 26-án orosz javaslatra I. Sándor, I. Ferenc és III. Frigyes Vilmos életre hívta az ún. *Szent Szövetséget*. A három uralkodó közös nyilatkozatban közölte, hogy „az elszakíthatatlan testvériség szálával” köthetik egymáshoz, és kötelezték magukat, hogy népeit olyan szellemben irányítsa, amely „lelkesseti őket a vallás, a béke és az igazság megvédésére”. A keresztény társuláshoz szinte valamennyi európai uralkodó csatlakozott (Anglia nem). „*Hangzatos szemmel*” – minősítette Metternich a nyilatkozatot, de Castlereagh is csak „fennkölt misztikát és merő ostobaságot” látott benne. Az együttműködés helyes formáiról a későbbiekben állandósultak a viták: míg az angolok szerint a jövőbeni kongresszusoknak államközi vitákkal kellene foglalkozniuk, és a hatalmaknak sosem szabadna egymás belligyeibe avatkozni, addig más hatalmak (főleg az oroszok) éppen az erre való felhatalmazást látták benne. Sándor cári szerint ugyanis a forradalom az örök műve, és járványos, mint

valami betegség, így a hatalmaknak keresztényi kötelessége közelébe, ha bírhol is felülné a fejét. Oroszország cunéik megfelelően is járt el a következő évtizedekben, így 1849-ben Magyarországon is. Vagyis látható: abban egység volt, hogy a békét meg kell őrizni, de hogy ez milyen eszközökkel történjék, arról kezdettől fogva más gondolatok a nagyhatalmak, és a következő évtizedek konkrét eseményei kapcsán ez tovább erősödött.

A Bécsi Kongresszus mérlege

Az 1815-ben létrejött nemzetközi rendszer valóban sok krízisa érheti: a legcsúszlyabb mértékben sem támaszkodott az érintett népek (lenyelvek, norvégok, hollandok stb.) akaratára, a forradalommal együtt elsöpörte a köztársasági és függetlenségi eszmét (Sándor cári: „*A köztársaságok kimentek a divatból.*”), sok ország élére idegen, a helyiek által nem kedvelt uralkodókat állítottak, és sok szempontból idejétmúlt uralmi rendszereket konzerváltak a hatalom környörtelen erejével.

Európa a Bécsi Kongresszus után

Am teljes kudarcról beszélni mégis hatalmas tévedés volna – a Bécsi Kongresszus olyan diplomáciai légtérrel alakított ki, amely az 1850-es évekig meg tudta akadályozni a nagyhatalmak közti háborút, és az európai egyensúly egy időre valóban kilátta a komolyabb háborús fenyegetéseket. Másrészt az is nagy tanulság, hogy – nagyhatalmak között legalábbis – lehetséges a kompromisszum és a kérdések közös rendezése. És egy negyedszázadot tartó, állandó háborúskodást követően ez egyáltalán nem kevés.

Mayer János

„Ne befizetékör mosolyogjon az ügyfél, hanem amikor hazajött a nyaralásból!”

Sipos Kálmánnal a világ körül

Húsz éve működik Baján az Info-Tourist utazási iroda, amely az eltelt időben a világ számos pontjára közvetített már utasokat. Az iroda környéke 1995 óta alaposan megváltozott a bajai Halászponton, néhány vendéglátóipari egységgel együtt ez jelenti az állandóságot. Az iroda vezetője és motorja egyben SIPOS KÁLMÁN, akivel a bajai utazási szokásairól, az idegenforgalom változásairól, a magunk mögött hagyott főszezon tapasztalatairól is beszélgettünk. A szakmában tett első lépéséről így mesél:

■ – Már a kezdetektől is nagyon sokat kísértem csoportokat. A 80-as évek közepétől voltak saját szervezési újsárai is. Azelőtt semmi közöm nem volt az idegenforgalomhoz, egy állami gazdaságban dolgoztam: szállításvégzőként. Egyszer az egyik barátom kibátolta, hogy menjünk el másfél hétre Izstambulba. Ez még abban az időben történt, amikor Magyarországon nem létezett világtelével, külön kellett igényelni az útlevelet, vízumot. Nem volt egy-

szér, de elmentünk és fantasztikusan élményként élünk meg. Hatalmas népszerűsége tettünk szert, minden este kiültünk ugyanis egy vendéglő teraszára, a barátom kirokott az asztalra két liter Johnnie Walker whiskeyt, és minden arm járó tőrök látottak benne, ha hozott magával pokarát meg kólát. Megismertem ott egy húsz év körüli tőrök fiatalbembert, aóóval kibátoltuk, hogy szervezzünk oda csoportokat. Szerencsére elég nagy volt a baráti köröm, és akkoriban

őrési csokának számított, ha valaki megjárt Izstambul, sokat kellett mesélnünk róla. Ezután mindenki jelezte, hogy szívesen elmenne ő is. Készítettem egy kalkulációt, egyeztetve a tőrök barátommal árakról, szálláslehetőségekről,

programokról. Szerencsés időpontban kezdtük a szervezést, mert akkor kaptuk a magyarok világtárlélevelét, és tülön több volt az erre fordítható pénz is. Egy-egy ilyen csoport összehállítása annyiból állt, hogy szóltam néhány ismerősnek, és három napra rá már megértődtek azok, akik nem féltek fel a buszra.

– Hogyan születtek ebből utazási irodák?

– Nekem a rendszerváltás felért egy háborúval. Elvesztettem a korábbi egzisztenciámat, utána a sok utazás és törlélet miatt a családomat is. Elváltam, előtől kellett kezdenem mindent. Szinte kizárólagos alapon kezdtem ebbe az irányba elmozdulni. Egy darabig buszokkal is jártam. Bár akkoriban csak az kapható volt buszvezetői jogosítványt, acinek volt két év tehermentő-vezetési tapasztalata, de épp akkor néhány hónapig felügyelgettem azt a feltelet, mivel kevés volt a buszsofőr, így le tudtam vizsgálni buszvezetőket. Utána idegenvezetést is végeztem, mindent elvállaltam, hiszen épp egyedülálló voltam, így tudtam kímélni a gödörből. Aztán nyitottuk meg az irodát, és azóta ez az életmód.

Könyvszerzőiállokozásoként indult. Akkor már kb. 3-4 éve dolgoztunk a tírsammal egy Horvátországból ide átelepült, majd megszűnt cég alkalmazottaként. Amikor véget ért a délszláv háború, úgy döntötök, hogy visszakerünk. Akkor hírtelen itt maradt ránk minden, és dolgozni kellett. Tapasztalataink viszont bőven voltak, hiszen természetesen éve csináltuk már ezt, ezért bíztunk benne, hogy továbbra is meenni fog. 1995-ben éppen a tizenharmadik bajai utazási irodaként nyitottunk meg. Egy ekkora városban ez soknak tűnt, de ennek tudatában is megpróbáltuk. Egy abból kinövés, hogy ez kíváncsi, már a kezdet kezdetén is próbáltuk teregetni, befolyásolni az ügyfeleket.

– Hogyan lehet az utazói vágyakat a helyes irányba befolyásolni?

– Egy kíváncsi ember a rossz hír sokkal gyorsabban terjed, mint a jó. Ha példánk az utast hagyom egy útra befizetni, amelyről már az indulás előtt biztosan tudom, hogy ebből valami gubanc lesz, és annak elcsérré, hogy jelezzük, mégis ezt választja, ha csalódik, annak rögtön híre megy. Mindig figyeltünk az utasra: nem

csak ajánlatokat tettünk, hanem elbeszélgettünk vele, felmértük, hol járhat, mit kért. Ennek alapján tudtuk testre szabott ajánlatot adni. Másrészt az irodánk elhelyezkedésének egyik előnye, hogy látom, milyen autóból érkeznek az ügyfél. Tudom, hogy viszonylag felszemes kép ez, de ha nem Trabanti jön, és „Trabant-színvonalú” szállásokra próbál befizetni, akkor igyekeztünk meggyőzni arról, hogy nem ez lesz a neki megfelelő. Alapvetően: ne akkor mosolyogjon az ügyfél, amikor befizet, hanem amikor hazatér. Ha elmegy, könnyen és élvezet csaldós, ha nem az általa elképzelt és elvart színvonalú szolgáltatással szembesül. Hazaérkezése után azonban aligha azt fogja mondani, hogy spórolásból minél kevesebb pénzt akart erre áldozni, hanem azt, hogy mi hibáztuk. Mi az elejétől kezdve figyeltük erre, és az utasok is megszokták. Lehet, hogy veszítettünk utasokat, de hosszabb távon mindenki jól járt.

– Hogyan befolyásolta az idegenforgalmi piacot és az Önök működését az internetes szolgáltatások utazóközönségek megjelenése?

– Az internet élelmi konkurenciát jelent, többek között ennek is köszönhető, hogy a megalakulásunk idején működő tizenhárom irodából már csak három-négy maradt. Mi nem igazán ezt az utat járjuk! Szerintünk az internethez nem kell szakodni, nem kell személyes tapasztalat az adott úticélról, hanem egy program összeállít egy listát a bejövő ajánlatokból, és kiválasztja a legelőssőbbt. Időnként mondják is nekünk, hogy csak haram-trendik. Egy trendi utazási iroda ugyanis egyszerűen gyártja az ajánlatokat (természetesen nekünk is van weboldalunk), és egyszerűen küldi a hírlveleket is. Mi nem küldünk. Az utazás nem olyan, mint a gazdaságos öllőszór, amelyet ha ócsón adnak, mindjárt vesznek kettőt belőle. Egy család költségvetésében a nyaralás nem oszdlyó tétele. Ha egy család elmegy nyaralni, mindent el kell követnünk annak érdekében, hogy jól érezzék magukat, mert ha valami miatt nem sikerült a nyaralás, akkor nem tudnak két hét múlva újra elutazni. Ehhez tartjuk magukat, és ezért is van sok tüzettségünk! Nem hirdattuk sehol, a mi hírtünk szöveganyomány újja terjed, ami ma hihetőtlennek tűnhet, de az idő minket igazolt. Néfényre éve indult az országban – hatalmas befektetéssel – egy online utazási iroda, melynek tulajdonosát évek óta ismerem. Nagy viháknak volt! Ő azt állította, hogy az online a jövő és egyedül üdvözítél! Tizenmole irodát nyitott az országban az elmúlt évben, mert rájött, hogy mégsem. Mi viszont szokat előzünk meg, akár még nem használják az internetet, vagy kipróbáltuk, és köszönük, többet nem kérnek belőle. Az internet ugyan nagy varázsló, de mitől minden „varázslat”, nagyon sok valótlant tartalmaz. A nem hozzáférést könnyen becsapja.

Sokan szocializálódnak úgy, hogy ha valahová menni szeretnének, akkor bejönnek hozzánk, mi igyekeztünk minden hasznos információt megadni nem csak a választott szállásról, hanem az adott ország szokásairól, kultúrájáról, saját és utasaink tapasztalatai alapján, és szívesen beszélgetünk velük. Az online önmagában nem működik, hiszen ha az lenne az egyedüli üdvözítő út, akkor már nem lennének nagyvárosok sem, mert mindenki a neten vásárolna.

– Milyen feladatokkal és kötelességekkel jár még ez a munka az Ön számára?

– A mai napig évente 2-3 alkalommal elmegyünk szállóidéztek nézni, amit sokan igényelnek tőlünk, de csak addig, míg ki nem próbálják. Egy hét alatt ugyanis kb. 60 szállóidéz megneznai, közben még utazni is 2-3 ezer km-t csak ott kint busszal az nem szórakozás. Megkezdtekn egy adott desztinációba, közben kapunk egy listát arról, hogy raponta melyik 8-9 szállóidéz fogjuk megneznai. A legnépszerűbb helyeken, pl. Tunéziában vagy Törökországban ezek a szállóidéz akár Petőfi-sziget méretűek is lehetnek, tehát a busz letess a bejáratunknál. Persze a szállóidézmenedzser gyakran ragaszkodik ahhoz, hogy megmutassa a királyi lakosztályt is, amelyhez akár kilométereket is sétálhatunk. És mindent rohanvást, hiszen aznap van még 8 ilyen. Egy perc megállásunk sincs, és közben még egy-két szabadidős programot is megneznethetünk. Ezeket az utasok a tour-operektorok szervezik, és általában azoze partnerirodák képviselőit hívják meg, amelyekről látjuk, hogy jól dolgoznak, megbízhatók, és szívesen látjuk az általuk szervezett forgalomban. Az utazási iroda maga dönti el, hogy éle-e egy ilyen meghívással. Ezek a tanulmányutak azonban nem csak a szállóidéz megneznésével járnak, hanem az adott utazási iroda teljes személyzetét és vezetőségét is meg lehet ismerni. Nélcem nagyon fontos, hogy a telefonomban benne legyen a legnagyobb irodák első emberének telefonszáma. Nem elég csak az ügyfélszolgálati kapcsolatot tartani, mert ha pl. engem szembet eszt szál hív fel egy ügyfél, hogy gund van, akkor nem mondhatom neki, hogy majd hétfőn felhívom az irodát. Az emberek hajlamosak azt hinni, hogy rengeteg az utazási iroda, de ez nem így van. Kb. 20-30 meghatározó tour-operektor/programozó van, a közvetítőkörök általában az 5 újitást köré szervezték. Ilyen közvetítőiroda már jóval több van, kb. 1300 idegenforgalmi vállalkozás működik az országban. Szakmán belül mi már ismerjük egymást, tudjuk, ki megbízható, ki az, aki a legkisebb hibaszázalékkal dolgozik; ki az, aki az adott régióban olyan potenciállal rendelkezik, hogy baj esetén segíteni tud, és úgy oldja meg a problémát, hogy az utas elégedetten jöjjön haza. Ha ez nem is gyakran, de előfordulnak gondok, épp ezért mindig midercsenek megadom a mobilszámomat, hogy baj esetén szor-

nal el tudjunk émi. Úgy érzem, mi hírsz év alatt a szakmában és a városban leteltünk vakumot az asztalra, és van is egyfajta becsültség.

– *Mélység a magyarokra jellemző utazási szokások?*

– Érezek nagyon sokat változotak az elmúlt időszakban. Hírsz évvel ez előtt nagyon keményen megdolgoztunk egy reptér, apartmanban elszállásolt, előtér nélküli útért. Ma egy ilyen szinte eladatlan. Akik ma reptéri utazást szeretnének, azok legalább szálloda elhelyezést akarnak, minimum félpénzűvel, de inkább all inclusive legyen. Néhány évvel ez előtt még betelelték kb. 20-25 utasunk ment Spanyolországba autóbusszal, ma már szinte senki nem hajlandó annyit időt buszban tölteni, hiba jók a buszok: a túrókészségük alacsonyabb lett. A másik változás, amely felé igyekszünk terelni az utasokat, hogy nem kell feléltetni jótius közepre és augusztus közepé között utazni. Aki megelégedett, menjen inkább június 1. és július közepé, vagy augusztus 20. és szeptember 15. között. De az utasok olyan óriási van, ahová október végéig is nyagodtan lehet menni, pl. a Török-Riviera ebből a szempontból tökéletes, Egyiptomban pedig még karácsony előtt is 26 fokos a tenger. Sokkal jobban szét lehetne húzni a szezonot és így kedvezőbb az ár is! Ma sok mindentől fesszük meg magukat azért, mert a legtöbben még mindig ragaszkodnak a főszezonhoz, desztináció tekintetében pedig pl.: Horvátországhoz vagy Olaszországhoz.

– *És ez baj?*

– Ez a két ország 2008 óta horribilis árúval dolgozik. Akkor kezdtek ugyanis a gazdasági válságról beszélni. Az átlagos nyugat-európai állampolgár fejében nem fordul meg, hogy ne menjen el legalább 2-3 hétre nyaralni. A válságot ott úgy élik meg, hogy nem Hírsz, hanem Dominikán, Mexikóba vagy USA nyugati partja utazzak el, hanem olyan helyet keresnek, amely Nyugat-Európából autópályán legfeljebb 12 óra utazással elérhető. Ez a helyzet pedig igen jól jött Horvátországnak, Spanyolország-nak, Franciaországnak, Olaszországnak és Portugáliának. Azóta is tömve vannak turistákkal. Irigylkedve tapasztalhatjuk, ha járunk Horvátországba, milyen sebességgel épülnek amaféle új autópályák, mert ameddig az autópályáig elér, addig jönnek tömegesen a turisták. És ez ott ki is használják. Odáig jutotunk, hogy például Olaszországban főszezonban (Bibioneban vagy Lido di Jesolóban) egy apartman annyiba kerül, mint Tunéziában reptérrel egy négyéjszagos szállóval, all inclusive ellátással. Míért van így Törökországban, Tunéziában és Egyiptomban? Ebben a három országban nincs 27 százalékos áfa, minsekké kötelező minimálbérék és járú-

lékok, nincs zöljegy az itálokon, tehát teljesen más az adózási rendszer és az alapanyagok költségképe is. Ez érést verseny előnyt jelent számukra!

– *Mélységben változtak az időtöltések szolgáltatásai az évtizedek során?*

– Az emberekben van egy borzasztó rossz berögződés. A többség a mai napig úgy megy nyaralni, ahogyan az 1980-as évek elején tették, holott azóta rengeteget változott a világ. 1980-ban háromévente egyszer elmehettünk nyugatra nyaralni (Vajdaszlovákia már annak számítot), és fejünkön 50 dollár lehetett nálunk. A határnál szét is szedték minket rendszeren (ez többször is megtapasztalhattam), és ha valakinek több pénz találtuk, azt nem csak szeszrel hazaküldték, de eljárt és indítottak ellene. Ma már minél több pénz van nálunk, annál nagyobb közönségnek. A másik óriási változás, hogy egykor még a kenyeret is itthonról vittük magunkkal, mert olcsó volt, úgyhogy mindenki felfuvalcolta a marhamájkrémét és az olajos halat, mert Magyarországon állami támogatást volt az élelmiszer. Ma már ez nem létezik, és a tétels élelem se szerezhető meg itthon olcsóbban, mint külföldön: a friss. A vendégátó országok többsége is belátja ezt. Harmadik évvel ez előtt a pénzüke kiadta az apartmant, és a közelben valahol volt egy kisvendéglő és egy élelmiszerbolt. Ma a vendégátósból élők már rájöttek, hogy sokkal nagyobb üzlet a vendéget ott tartani, és teljeskörű szolgáltatást adni. Ennek a csúszkadéka lett az all inclusive ellátás. Tehát: bejön az utas az első napon, az utolsó napig az eszák-iskák nálunk, amit csak akkor, mert minden szolgáltatást én adok. Nyilván mindezen egy kis árért, de összességében még így is sokkal kedvezőbb, mint valahol ezel, máshol aludni, megint máshol inni. Ez még mindig túl kevesen látják be. Mondok egy példát. Valaki bejön, én kiszámolok neki egy tunéziai reptéri nyaralást, négyéjszagos szállóval, all inclusive ellátással, közvetlen tengerparttal, napernyővel, nyugágygal, csúszdaparkkal együtt egy összegért, és ő erre azt mondja, hogy az rengeteg pénz, Horvátországban ennek a tíredékét foglaj szállást. De az

nem több, mint egy ágy, egy éjszakára! Volt, hogy ilyen választ hallván lettem az utas elé egy üres lapot, majd megkértem, írja rá, mi mindent kell visszárolnia és kifizetnie egy olcsó nyaralásához, a végén pedig adjuk össze az árakat. Aki ezt hajlandó volt megtenni, onnantól kezdve biztos, hogy nem szervezett egyéniül utazt.

– *Mélységben befolyásolják a választást az árak?*

– Ez ugyanolyan pénz, mint ami itt van az iradiki szomszédságban! Ott zöltséget, gyümölcsöt adnak el, mi pedig szolgáltatásokat értékesítünk! Ha ugyanszát a szolgáltatást, vagy annál jobbat más országok jobb áron adják, akkor a turista nyilván öket fogja választani. Bár a Balatonnak sosem volt átlagon föléje, mint mondjuk a francia Rivierának, de azért ár-érték arányban nem volt rossz, ezért sokan választották!

Ma már Bulgária sem annyira népszerű desztináció, mint pl. 6-8 évvel ezelőt, sokkal kevesebben választják, mert már nem olyan olcsó. Tunézia még mindig népszerű, ott nagyon csábítók az árak. Persze, idén a terrorizmus miatt visszacsúszott a kereslet. Az utaslétszám csökkenése sajnos a szolgáltatás színvonalának csökkenését is magával hozza. Egy olyan szálloda, amely létező vendég befogadására lenne alkalmas, de csak 200 magyar meg 300 orosz létező benne, messze nem ugyanazt a szolgáltatást nyújtja.

– *Hogyan érdekelhető a lassan magunk mögött hagyott szezon?*

– Az idei év idegtereforgalmi szempontból katasztrofálisnak nevezhető. Bár jól indult, de aztán a bulvármedíánok sikerült átlagosan felturpírozni a görög helyzetet. Görögország ugyanis az egyik legnépszerűbb és legelátottabb árú desztináció volt, de most sikerült elretenteni tőle az embereket. Igaz, olyat nem tapasztaltam, hogy valaki lemondta volna a foglalását, de az előzetesekhez képest a főszezonban megállt a foglalások száma. Tunéziánál – érhető módon – ugyanez volt a helyzet, Egyiptom pedig már évek óta nagyon nehézkesen megy. Törökország viszont hallatlanul népszerű.

– *Mely országokban nem foglalkoznak? Míért?*

– Két ország nálunk hiányzik a térképéről: Horvátország és Montenegró. Ennek az az oka, hogy ma Baján gyakorlatilag nincs olyan ember, akinek ne lenne ismerős, rokona, akinek ne lenne ott baba. Előtte van egy másik réteg, amely nem szeret előre szállást foglalni, hanem letesz, és majd ott talál magának. (Valóban a legbiztonságosabb, de egyben a legdrágább lehetőség ez.) Ezért ebben a két országban nem lehet szabályos idegtereforgalmi

tevékenységet folytatni, ezek ugyanis nem utazási irodák kategóriák. Nagyjából hasonló a helyzet Románia, Erdély tekintetében is. A román tengerparttal ugyan próbálkoztunk néhány évvel ezelőt, de valamért egyetlen nagy tour-operátor sem vette fel őket a listájára. Ezt sokáig én sem értem, egészen addig, amíg az egyik román utazási iroda vezetője el nem árulta, hogy a románok is átjárnak Bulgáriába a tengerpartra. Montenegrót azért még nem adtam fel, utójára nyolc éve voltam ott, de akkor még sok probléma volt. Sok esetben a politikai változások is sokat jelentenek.

– *Hol és hogyan nyaral egy utazásszervező?*
– Európában egyetlen ország van, ahol nem járunk: Albánia. Az összes többiben igen, és nem csak átutazóban, hanem végigjárva mindent, nyugatkeletre és a látnivalókat. Ennél szűl az életünk. A feleségemmel együtt dolgozunk, otthon a 12 éves fiunk is a Travel Channelt nézi. A munkánk a hobbitk. Mi nyáron nem mehetünk nyaralni, mert olyankor 24 órás szolgálatban vagyunk, de októberben mindig

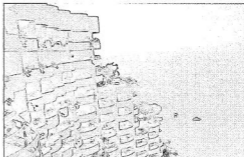
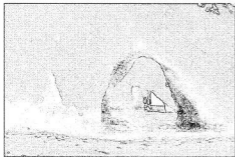
elutazunk, idén épp Montenegró lesz az úticél, mert ott már régen jártunk. Bizonyos helyekre egyébként muszáj is visszatérni. Vannak országok, ahol nem érhet túl nagy meglepetés, pl. a görög szigetek vagy Olaszország, hiszen a 3-4 bónapos szezon végén a tulajdonos bezár, és a következő nyitáig egyéb dolga sincs, mint rendbe tenni a szállodáját. Ahol azonban 12 bónapos a szezon, ott nincs megállás, és előfordul, hogy egy szálloda három év alatt amortizálódik. Jártam olyan törökországi szállodában, amely épp akkor készült el, vadonatúj volt, gyönyörű, és három évig melegen ajánlottuk mindenkinek. A harmadik évben a feleségem utazott el szállodákat látogatni, és amikor megérkezett ugyanebbe a hotelbe, rámílt tizenet baba, hogy azonnal vegyék ki az ajánlatokból, mert teljesen lepusztult. Törökország, Tunézia és Egyiptom esetében ez bármikor előfordulhat, ezért ide ajánlott gyakrabban kitérni.

– *Van-e kedvence az Önök által kínált útiutak között?*

– Ha vendégjátásról beszélünk, Európa viszonylatában, akkor Törökország. A medi-

terráni medencében egyedül ott tapasztalja az ember, hogy önzetlenül szeretik a turistákat. Olyan ember is kedvesen és mosolygósan fogad, akinek ehhez semmilyen érdeke nem fűződik. Sokaknak hosszú ideig előtérletel voltak Törökországgal szemben, és sok rábeszélésünkre került, hogy tegyenek vele próbát. Sikérelménynek könyvelem el, hogy 7-8 éve ez megváltozott, és nagyon sokan visszajárnak oda. Ma már a nyaraló programjaink forgalmának mintegy 40 százalékát Törökország teszi ki. Szolgáltatásban és színvonalban is felülmúlhatatlanok. Harminc éve járok oda, és látom azt is, hossan hová jutottak. Európán kívül pedig hasonló élményem Thaiföld, ott is azt tapasztaljuk, hogy kifejezetten szeretik az idegeneket. A másik kedvenc régióm Spanyolország: Mallorca, Costa Brava, Costa del Sol, de ez már másik ártékvés. De ugyanilyen szeretettel gondolok Egyiptomra, már hétszer jártam ott, de a piramisok minden alkalommal lenyűgöznek.

Szász Boglárka

Nagybányától Kiskunhalasig

Két nagy méretű, rendkívül igényes kivitelésű képzőművészeti album jelent meg idén tavasszal a Kiskunhalasi Könyvek sorozatban, a Thorma János Múzeum kiadásában. Az egyik könyv (Thorma János festő életművét dolgozza fel, a másik (Bay-gyűjtemény) pedig a Szatmárnémetiből és Nagybányáról elszármazott Bay műgyűjtő házaspár kollekcóját mutatja be. Társzerzőként – Bükki Barbara mellett – mindkettőt Kovács Zita művészettörténész, a bajai Türr István Múzeum igazgatója, lapunk munkatársa jegyzi, aki régi kapcsolatot ápol a kiskunhalasi múzeummal még azokból az időkben, amikor működött a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet.

■ A két könyvet Thorma János neve kapcsolja össze – mondja Kovács Zita, felidézve a kötetek kiadójeleének mozzanatait. – A kiskunhalasi Thorma János Múzeumnál korábban is dolgoztam már. Nélkül nem dolgozik művészettörténész, ellenben jelentős képzőművészeti gyűjteménnyel rendelkeznek. Egyrészt azért, mert az itt született vagy letelepedett és életük nagy részét itt lelt művészek – mint pl. Berki

Viola vagy Dózsai Balázs – a városnak népszerűek életművét azon részét, amely életük utolsó szakaszában még a birtokukban volt. Másrészt Kiskunhalas Thorma János szállóvárosa, és a múzeum épp olyan feladatának tekinthető a Thorma-életmű gyűjtését, mint a Türr István Múzeum Nagy István életművének építését. Thorma alkotásai a halasi múzeumban nem csak a saját gyűjteményben lévő kollekción

jelentik, hanem a Magyar Nemzeti Galéria is fontos műveket őriz ott tartós letétben, mint pl. két legismertebb alkotását: az *Aradi vértanúkat* és a *Mélicius 15-öt*. Ezeket mindenki ismeri, hiszen az 1848-as események illusztrációjaként minden irodalom és történelem tankönyvben láthatók. Thorma életében is nagyon fontos volt ez a két kép, utóbbit élete végéig festette: 1906-ban kezdte el, és közvetlenül a halála előtt írt leveleiből derült ki, hogy maga is befejeztesse tartotta. Amikor kapcsolatba kerültem a Thorma János Múzeumnal, segítettem a gyűjtemény gondozásában: cikket írtam, kiállításokat rendeztem, pályázatokat írtam, de a kapcsolat akkor is megszakadt, amikor már nem múzeumi szervezethez történőve dolgoztam együtt.

Még 2010-ben döntött úgy a múzeum igazgatója, Székely Árpád, hogy 2012-2013-ban szervez egy nagy nemzetközi Thorma-vindorkálást, hogy megismeresse Európával Thorma művészetét. A modern magyar képzőművészet

alapként szímon tatott nagybányai művésztelepet 1896-ban alapító mesterek (Thorma, Réti István, Iványi-Grünwald Béla, Ferenczy Károly és Hollányi Simon) közül ugyanis egyedül Thorma művészetről hallgatott az 1996-os centenáriumi kiállítás-sorozat Magyarországon. A művésztelep alapításának centenáriumán, 1996-ban szenteltek kiállítást szerveztek az országban. A legfontosabbak a Magyar Nemzeti Galéria eseménye bizonyult, hatalmas katalógussal. Ebben tanulmányok és reprodukciók jelentek meg a nagybányai telep történetéből, de Thormáról érdekes módon egy szót se ejtettek. Ezt a Thorma János Múzeuma igazgatója rossz néven is vette.

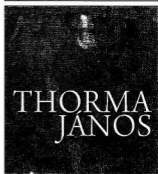
Rosszult esett az a Szatmárnémetiből elszármazott, ma Regensburgban és Budapesten élő Bay Miklós műgyűjtőnek is, akinek felesége, Bay Éva nagybányai szülött. Mindketten Marosvásárhelyen végeztek az orvosi egyetemet. Éva polgári (üvegkereskedő) családból származott, és tulajdonképpen beleszületett egy nagybányai magángyűjteménybe: úgy nőtt fel, hogy tele volt házuk festményekkel. Amikor megismerkedett Miklóssal – aki szintén érdeklődött a művészetekről –, és összeházasodtak, nászajándékba is nagybányai alkotásokat kaptak. Elkezdték gyűjteni a műveket. Az 1960-as években, amikor Romániában a nehéz anyagi helyzet miatt sokan értékes festmények eladásból próbáltak pénzhez jutni, igyekeztek minél több művet megszerezni – közöttük természetesen szívesen Thormát is. Az 1996-os kiállításra a Magyar Nemzeti Galériában ők is szembesültek ezzel, hogy Thormát alig-alig ismerik, nem kutatták, és nem sokan becsülik. Kiderült számukra, hogy a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténészei kb. 20-25 Thorma-képet ismertek, és nem is tettek semmit azért, hogy az életművet jobban megismerjék. Egyetlen képet válogattak be főbe a kiállításba: egy gyönyörű szecessziós portrét, amelyet Thorma Iványi-Grünwald Béla feleségéről, *Béla Iványi*-ról festett. Csak úgy egy igazából semmit nem mond el a művészetről. Mindez sokak nemzetisést váltotta ki, akik megfogadták, hogy Thormát a helyére tessék. Ekkor kezdődött a máig tartó kutatás, melynek eredménye pl. ez a két képzőművészeti album. A 2000-es évek elejétől Szakál Aurél múzeumi igazgató, Bay Miklós műgyűjtő és a müncheni Siemens Kulturális Alapítványánál dolgozó leszármazott, Thorma Gábor folyamatosan azon dolgozott, hogy jelentős források jussanak egy nagy nemzetközi vándorkiállítás megszervezéséhez, amelynek révén az igazi Thormát lehet bemutatni. Ezen túl a vonatkozó kutatások eredményeit kötetekben szeretné volna publikálni, és ennek segítségével az életművet való helyére tenni a magyar művészet történetében.

A nemzetközi vándorkiállítás első állomása a Kecskeméti Képtár volt, a Cifra Palotában nyílt az első tárlat 2012. június 1-jén, majd jött Kiskunhalas, Nagybánya, Műnchen, Stuttgart, Bérlin, a sor 2013 nyarán a Magyar Nemzeti Galériában zárult. Ehhez készült egy kiseb kiadvány, amelyben már publikáltuk *Büki Barbarával*, a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténészeivel, és Bay Miklós is ír bele néhány gondolatot. En a kecskeméti és a berlini kiállítás rendeztek, és a kiskunhalasi trytottan meg. A vándorkiállítás nagyon sikeresnek bizonyult, jó sajtóvisszhangja is volt. Végül a Kolozsvári Magyar Főkonvulzus is meghívta a kiállítást 2013-ban a kolozsvári magyar napokra, a Bánffy-palotába. Itt azonban nem kisérőlag Thormát akartuk bemutatni, hanem *Thorma János és pályatársai* címmel képzőművészeti gyűjteményt: a nagybányai művésztelep alapító tagjait mutatuk be, azokkal a tanítványokkal együtt, akik már a második generációban tekinthetők. Picit a harmadik generációból is becsenpésztünk, hogy bemutatassák, 1896-tól Thorma haláláig. 1937-ig a mesterek és a tanítványok, pályatársak, barátok milyen utakat jártak be. Ez is hatalmas sikert aratott. Egy kötetet is kiadtunk a kiállításához, amelyben az összes bemutatott művet publikáltuk. A bajai Tör István Múzeumból hét nagyon értékes képet vittünk el, így Kolozsváron kisit az irézményjüket is meg tudtuk mutatni.

Ezt követően foglalta meg Szakál Aurél, hogy szeretné megjelentetni Thorma összes művét egy kiadványban, benne pedig ugyanakkor születt meg az elhatározás, hogy dokumentáljuk Bay Miklós gyűjteményének történetét. Bay Miklósnak annyira tetszett az ötlet, hogy néhány hónap múlva már el is kezdődött a munka. Ezzel párhuzamosan Szakál Aurél, a Thorma János Múzeum igazgatója, Kiskunhalas Város Önkormányzata és a Bay házaspár háromoldós megállapodást kötött, hogy 222 festményből és 56 plasztikából álló kollekcióját adományozzák Kiskunhalas önkormányzatának az a feltétellel, hogy a város épít számukra egy múzeumot, ahol a gyűjtemény állandó kiállításokat megtekinthető lesz. 2013-ban meg is kötötték a szerződést a várossal (ennek a története is olvasható a könyvben), de feltételül születt a gyűjteményeket dokumentáló kiadvány megjelentetését is, az összeállításra, írása pedig két művészettörténészt, Büki Barbarát és engem kérték fel. Így születt a *Bay-gyűjtemény* kötet. Büki Barbara interjú készített a házaspárral a kollekció születtéről, arról szeretné volna, ha személyesen beszélhet el a gyűjtemény történetét, én pedig szakmai szempontból próbáltam (a lehetőségekhez képest röviden) értékelve bemutatni a kollekció születtét, változását, múltját, jelenét és jövőjét, legjelentősebb darabjait. Az volt a szándék,

hogy ne legyenek benne hosszú szakmai írások, így lehetőleg minél szélesebb közönséghez szüljönak. Bay Miklós azt is kérte, írjunk rövid elemzéseket az általunk nagyon szeretett és fontosnak tartott művekről, ezért olvasható benne 41 elemzés is. A kötet tehát megjelent, és a tervek szerint jövő év végére a galéria is előszüli a kiskunhalasi múzeumban.

Közben párhuzamosan folytak a kutatások Thorma János összes műveinek publikálásán. Ötletit munka volt: igyekeztünk minden magángyűjtőtől, aukciós háztól és közgyűjteménytől összegyűjteni valamennyi Thorma művet. Thorma maga is készített katalógust, amelyet a Magyar Nemzeti Galéria írta az adatrólban. Ebből felírta, melyik évben milyen képeket festett. Sajnos, a levelezésből az is kiderült, hogy már életében is kasszisták, ezeket próbáltuk kiszűrni. Az utóbbi 5 évben az aukciós házaknál hiteletlenül megugrott a Thorma iréni kereset, de rengeteg hamisítvány is felbukkant. A több éves kutatómunka során feltárt adatok és stílusiréitális vizsgálatok alapján, szakmai konszenzusra törekedve véglegesítettük Thorma festményeinek katalógusát. A kutatások jelenlegi eredményét közreóó kiadvány a korábbi 148 ismert alkotásit és az 1997-ben megjelent Bay-Boros-Marudín kötet 425 művét további 117 alkotással gyarapítja, s lehetőség szerint kiváló minőségű

reprodukciókál tekintni át az általunk ismert Thoma alkotásokat rövidítésben köztelve a provenienciát, átvételeket, kiállításokat és irodalom jegyzéket. Az első könyvbemutató óra viszont már további három Thoma-képről szerkesztett tudomást. Néhány év múlva akár egy bővített kiadás is megjelenhet. Bíró Barbara szólt előttem, hogy a doktori értekezését Thoma életművéből írja. Továbbá ír egy nagy tanulmányt, amely monográfiának tekintendő, hiszen a teljes életművet feldolgozza benne.

Még nyomdában volt a könyv, amikor a Pécsi Galériában bemutatunk egy válogatott Thoma-kiállítást, nagy sikerrel. A könyvek bemutatását Kiskunhalasban kezdtük: a rendezvényen sokan

nem férték be a terembe; jó volt látni, mekkora az érdeklődés Thoma iránt. A kiskunhalasi polgármester is fontosnak tartja, hogy lehetőleg minden könyvbemutatót részt vegyen, amelyet Magyarorszáig terjedően tartunk. Ez is jó érzés, hogy ennyire mindenki a sajátjában érzi az ügyet. Kiskunhalas után Műtchenben, a Künstlerhausban mutatuk be a könyvet – ez óriási megtiszteltetés volt számunkra. A Müncheni Bajai-Magyar Fórum elnöke és a müncheni magyar főkonzul mondott köszönetet, majd egy pódiumbeszédet tartottunk, amelyben rajtuk kívül részt vett egy német művészettörténész, valamint Bay Miklós és Székely Auréli is. Ez is telt házas este volt. Ezt követően

mutattuk be a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Azért választottuk ezt a helyszínt, mert Thoma Március 15. című művét az irodalmi múzeum már épülete előtt szavalta a költő. A kiskunhalasi múzeum igazgatója készítettett egy-egy rövid reklámfilmet is mindkét könyvről, melyeket minden bemutatón levetítünk. A könyvbemutató sorát 2015-ben Nagybányán a Teleki Házban, Kolozsváron, a magyar főkonzulátuson és Marosvásárhelyen, a Bernády-házban folytattuk. Reményeink szerint 2016-ban talán egy Thoma-kiállítás állhatnaival Baján is bemutatjuk a különleges kiadványokat.

Sándor Boglárka

Ahonnán nem tért meg utazó (Könyvismertetés: Kabdebó Tamás – Afterlife)

■ Mindenkét foglalkoztat a kérdés: mi lesz azután, hogy lelétnék földi életünk? Ahány vallás, annyiféle választ kínál rá, ezen túl az egyes emberek is megvan a maga képe a halálról, a másvilágról, arról, mi vár előbb-utóbb mindannyiunkra.

A bajai gyökereire mindig büszke, de te jelentős részét hosszalgen lelt *Kabdebó Tamás* legújabb, angol nyelven megjelent könyvében számos vallási csoport tagját teszi közzé a világ-gal kapcsolatban, emellett külön ki tér köztismeret személyek, további az életben meghatározó szerepet betöltött ismerős, baráti nézeteire is. A kötet műfajilag szeben besorolható. Olvasható lexikonként is, hiszen a vallások, illetve személyek nevének ábécésorrendje határozza meg a mű szerkesztet, mégsem az, mivel az összeszerző írók zöme jóval személyesebb hangvételű egy-egy kizárólag nyelvvezető.

Nem véletlenül szerepel kérdőjel a hátsó borítón: az Afterlife a téma természetéből adódóan nem az végleges válaszokat a kérdésekre, viszont gazdag palettáját mutatja be az emberiség történetében felmerült vallásadai kísérleteinek. A 74 oldalas könyv 60 világképet vizsgál meg nagyjából egy-egy oldalnyi terjedelemben. A szimból adódon jóval túl megy az ismert világképeleken, minjárt a nyitó „szócikk” is egy kivételével ismert általános nézőpontokról szól. Nem megcsepp szorban, hogy a hozzánk – és a szerzőhöz – közelebb álló vallási nézetek valamelyest nagyobb teret kapnak. Megtudhatjuk, egyáltalán nem véletlen, hogy Kabdebó szűkségének hítele összeveteni a különböző nézeteket: a római katolikus hitben nevelkedett szerző családjában és ismeretségi körében jó néhány egyház és felekezet híve jelen vannak, nem ritka az sem, hogy valaki bizonyos okoknál fogva felekezetet váltott. Katolikus hívőknek Kabdebó readióról nyitott a többi vallás tanaira, igyekszik mindegyikben megtalálni az igazság csíráját, illetve keresni

közös nevezőjüket. Saját nézeteinek is külön fejezetet szentelt, amelyben „gurujának” *Pierre Teilhard de Chardin* nevére megy. A „gurú” szóval szívesen is tarthatunk. Hányoznak a köztől? A modern kor kétes értelmű szócikkeit, a leletlistákhoz hasonló képviselet: hába keresünk benne Oshōt vagy *Makavrisi Máté*t, de például a Hit Gyűlékezete is hiányzik. Kabdebó csak azokat a vallásokat gyűjtötte egybe, amelyek már kiálltak az évszázadok próbáit, talán a „Jeghátabb” köztelik a mormon hit (ez egyelőreként valamért két külön cikkben is szerepel a köztelen). A prózai részek mellett szerepelnek a könyvben láni betétek is, jól megér egykés mellett *Gömböl György* és *Szent Agoston* költészet.

Az egyes fejezetek szerkeszete eltér egymástól. Némelyekben a szerző „átjárja a szót” annak, akinek nézetét megismerhetjük, ám találkoztunk szabályos értejtővel is. Másokban valahán lexikonos-cikk-szerű ismereteket olvashatunk a vallások tanairól. Az Afterlife – noha aligha ezzel a cíllal íródott – megállna a helyét ismeretterjesztő könyvként is. Azorban jóval több annak. A mindenkét érintő problémák az olvasónak érzelmeket szabad fel, magát is annak végig gondolatára készíti, hogyan is látja a világ kérdéseket. Kabdebó Tamás gazdag mezt állt élnék, mégis nekünk magunknak kell megfogalmaznunk, mit jelent számunkra a szó – már személyben egyáltalán helytálló ez a kifejezés, és nem a lényegi dolgok kezdetéről van szó. A szövegekben rengeteg figyelmeztető gondolat figyelmeztet. Elgondolkodtat a *Körölyi* doktor emlékezésében felvetődött ötlet, hogy vajon nem lenne-e méltóbb, ha mindannyian csak addig élünk, amíg test és szellemi erők zömök birtokában vagyunk. Például ha a számunkra kirendelt élet 75 évnyi lenne, nem több és nem kevesebb. Megírta *Zádor Pál* vallomása arról, hogyan élte meg (és túl) a holokausztot és az azt követő nehéz

éveket: ő a könyvben megszólaló kevés ateista egyike. Persze az is kiderül, hogy az ateizmus kifejezés is leegyszerűsítés: nem hími Istenben vagy a másvilágban különböző okokból és megfontolásokból lehetséges. Megjelenik az egyik szövegben az elismert evolúcióbizottság és harcos ateista *Richard Dawkins* is. *Mary O'Donnell* ír költőnő – a költő a könyv szerzője is fordított – úgy vélekedett, Dawkins nemcsak Isten ellen emel szót, hanem elhatárol minden fikciót is, így a tündérmeséket vagy a Téliapót is, ezzel az állásponttal nem tudott azonosulni. Sokatmondó egy Benedek-rendi apát véleménye Lutherről: szerinte a reformátor Krisztus igye hitvallója volt. Olvashatunk a könyvben a magyar őshitől és egy magyar népmonda is szerepel a folklór címszóval. Általában jellemző a kötetre, hogy nagy figyelmet szentel a magyar vonatkozásoknak, az sem véletlen, hogy a megszólalók között is jelentős a magyarok száma.

A könyv hibáitól rható fel a cikkeket terjedelmének aránytalansága. Az egyes hírekket foglalkozó szövegek hossza nem reprezentálja azok jelentőségét, hanem az író vilástezési állapota. Nem biztos, hogy szerencsés az alfabetikus sorrend. Ugyan ez feltételezhetően a pártatlanságot kívánja jelezni, érdemes lett volna egymás mellé helyezni például a keresztény egyházakat, esetleg lehetett volna átirányított sorrendet is követni. E szerkesztés miatt a kötet némileg csapongó, sőt megnehezíti a benne való elhelyezést. Mindazonáltal kérésig kizárólag gondolat-terjesztő, megindító olvasmányról van szó, melyet bátran ajánlunk mindenkinek, aki léte szembeállni mindazzal, amit közelhelyesen az élet nagy kérdéseinek szoktunk nevezni. Remélhetőleg a magyar nyelvű megjelenésre sem kell sokat várni. (Afterlife: 60 Views. Collected, edited and partly written by Dr. Thomas Kabdebó. Impression Ltd. Dublin 2015.)

Mayer István

100 éve temették el az „uzsoki hőst”

■ Az első világháborúban, amely a vilámláborús tervek kudarcát után az egy-egy erőfeszítést félre- félre állításáról alakult, minden hadviselő felet komoly emberi és anyagi veszteségek érték. A tömegesen pusztuló, a költességekkel teljessé, „névtelenül” elhunyt közönségek mellett az Osztrák-Magyar Monarchia katonái szervei, a hivatali szervek, valamint az országos szintű folyamatosan tudósított a kiemelkedő harctéri eredményekről, tiszték és közönségek hősiességéről, esetlegesen haláláról. Baja város legismertebb háborús hőse Csernák Mihály honvéd ezredes, aki 1915. január 1-jén az Uzsoki-hágó védelmének irányítása közben halt hősi halált.

Csernák Mihály 1863. június 11-én született Baján. A korábban szerétekercsdi édesapja bajai hízaladikban dolgozott, ebből serény megfigyelést biztosított a családtagok. A hancsák gyermekeként volt Mihály, aki az alap- és középfokú iskolát Baján végezte, majd a pozsonyi hadapród iskolában tanult. 1882-ben kitűnő minősítéssel a 62. cásári és királyi gyalogezredhez került Pécsre, ahol fokozatosan haladt előre a katonai pályán. 1899-ben lépett át a magyar honvédség kötelékébe, mint százados. Folyamatosan tanul – fizikális vizsga, külföldi tanulmányút, stb. – és hadapródok között tanult. 1911-ben a pécsi hadapródiskola vezetője lett alezredesi rangban. 1914 nyarán a mozgósításkor az akkor már 51 éves Csernák kérte, hogy a harctéri első csapatoknál kapjon parancsnoki beosztást. A világháború kitörésekor Pécsről az orosz hadszíntérre vonult, ahol Galiciában harcolt először a marosvásárhelyi 22. székely gyalogezred, majd a kolozsvári 75. gyalogezred parancsnoka volt. Galiciában 28 csatában vett részt, 1914 novemberében 2 hét betegszabadságot kapott, amit nagyrészt Baján töltött el. 1914 november végén és decemberben az uzsoki-szorosot védte a többszörös orosz túlerővel szemben.

1914. júlye 1915 eleje Ausztria-Magyarország számára katonai szempontból nagyon kritikus időszak volt. Szerbiából kiszorították a monarchia csapatát, a keleti hadszínteret a csarai katonai erők jelentős részét délre, a Kárpátok előterében összpontosították, így az osztrák-magyar csapatok fokozatosan hátráltak Galiciában. Az osztrák-magyar hadsereg az oroszokkal szemben a háború kitörésekor támadást kezdeményezett, amely katasztrofális vereséggel végződött. Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök hibás felérítési adatok alapján indított támadást a felkészült és túlerőben lévő oroszokkal szemben. Az eleve logisztikai problémákkal küzdő hadserege nem bírta el a túlerő okozta nyomást, így 1914. szeptember 11-én

szinte a teljes Galícia feladására kényszerült. Mindössze Przemysl erődjében maradt számottevő osztrák-magyar haderő. Az erődöt először szeptember 17-én támadták meg az oroszok, ezt még sikerült visszaverni, de a november 2-án indított támadás következtében az erőd elesett. Ezután az orosz hadsereg a mai ukrán területre került a Kárpátok vonalát, magyar területre lépett, és megkezdte a hágók ostromát. A 889 méter magasnak fekvő uzsoki-szoros stratégiai szempontból igen fontos volt az itt húzódó Ungvár (ma Uzhorod) -Lemberg (ma Lviv) vasútvonal miatt. Ung vármegye és Ungvár védelmét jelentette az uzsoki-hágó védelme. A Sziléziai folyó német irányítás alatt álló hadművelet miatt a monarchia hadvezetése fokozatosan kívánta a Kárpátok vonalán védekező csapatokat, hogy azokat a sziléziai harctérre irányítsa át. Ennek megvalósulása december elején Uzsoknál már csak 5 gyalogszázada, 3 íteg és 1 huszárszázad állomásozott. (Az osztrák-magyar hadseregben egy gyalogos százada létszáma 800 fő volt; egy ítegrez a méretétől függően 2-4 löveg és 104 fős kezelőszemélyzet tartozott; egy huszárszázad létszáma 369 főt tett ki. Ezek béreltlozások teljes feltöltés esetén.) A többszörös orosz túlerő ellenére Csernák Mihály decemberben 10 röhöm vert vissz, ekkor nevezték el az „uzsoki hőst”-nek. Az 1915. január 1-jén indított orosz támadás során a katonáit irányító Csernácot halálos lövés érte. Holttestét a visszavonuló katonái hevernyézve temették el, ezt később az oroszok megtalálták, és Maximov ezredes – a szoros elfoglaló orosz csapatok parancsnoka – teljes katonai tisztelettel mellett Hajasdon temettet. el. Január 17-én egy magyar ellent-

madás visszfojgalt az uzsoki-hágót, ezután lehetővé vált Csernák Mihály holttestének exhumálása és hazaszállítása. A monarchia hadseregében a harctéri elesett hősi halottak exhumálásáról és hazaszállításáról külön szabályzat gondoskodott, amely egy nagyon bonyolult és hosszadalmas, közel 6 hónapig tartó eljárás eredményezett. Csernák Mihály ezredes holttestét csak 1915 augusztusban sikerült elhozni Bajára, hogy augusztus 7-én a Rókus temetőben végső nyugalomra helyezték. A temetési szertartást a család intézte, de a több magyar elismerést kapott, országosan ismert hőst a város vezetése is elküldte utolsó útjára.

„T.H.F. [Türvényhatósági Joggal Felruházott] Baja Város Tanácsa

Érkezett: 1915. aug. 2. 18.064. szám

Előzőhöz helyettes polgármester bejelentés a városi Tanácsnak, hogy városunk nagyméretű fiának a vitéz Csernák Mihály ezredesnek az uzsoki hágó-halálát a családja hamaszállítójára Bajára és itt fogja a család sírjában eltemettetni. Indítványozza, hogy a városi törvényhatóság a haza hősi vitézének végzettségén oly imponáló szövegben vegyen részt, mint ahogy azt a Királyért és Hazaért hősi halált halt vitéz katonák, szülővárosunk bizalmas megkörmöli.

Határozat.

A város tanácsa az előterjesztéshez egyetelműen hozzájárulván elhatározta, hogy

a) a hős Csernák Mihály ezredes végzettségén a tisztviselői karral együtt kesztyűtlen részt vesz az a törvényhatóság bizottság tagjai felkéri, hogy a temetőben szűzön testülettel részt vegyen szertartásának;

b) a holttest megérkezésekor és a temetési szertartás alatt a városi esküvés orrára küldeti a gyászolókat;

c) a hősnak ravatalára koszorút helyez;

d) a légszűrőpáncsok azon az úton, amely a temetői ment halad felgyújtja és gyászfülke-vel beborítja.

A város tanácsa ezen határozat végrehajtásával a h. polgármestert megbízta.

Baja város Tanácsának 1915. évi augusztus hó 2-án tartott üléséből.”

Síremlék állításáról később kívánt gondoskodni a család, ezért ideiglenesen a hajszó fűkeresztet állították fel, amelyre védekezésből a Mihály helyett édesapja nevére a János írták fel. (Ez a fűkereszt ma is látható a Tűr István Múzeum időszaki kiállításán a Nagy István Képtárban!) Halála után 10 évvel, 1925-ben terep nevezték el róla, emellett szobrot szúrtak állítási tiszteletére és szülőkhöz emléktáblával megjelölni, de ez már nem történt meg.

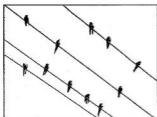

Az eredeti síremlék az Uzsoki-hágó állásán

Védendő védtelenek: a füstifecske

„Késő ősszel száll a fecske mezáira,
De tavasszal újra megöli fűszekre;
Mussze eljár hegyen, völgyön és síkon,
Hej! de mégis az csavagi: jobb itthon.”
– tartja a néma arról a madárról, amelynek
következő évi visszatérése – más völgölő
fajokhoz hasonlóan – a magyar nép a bonzsze-
retet és a szőlőföldhöz történő ragaszkodás
megnyilvánulását látja. A sorozatunk mostani
részében bemutatandó füstifecskeket (Hirundo
rustica) a táplálékhiányos időszak kényszeríti
több ezer kilométeres repüléssel a Szaharától
délre eső területekre, ahonnan az északi félte-
ke tavaszának bekezdővételéig tér vissza.

Későbbi a füstifecskek gyűlése

A madár hosszú és hegyes szárnyáról,
valamint villás farkáról jól felismerhető
(testhossza 17–21, szárnyfesztávolsága
31–33 centiméter). Tollazata felül fényes
tükörszódó kékesfekete, alul fehér vagy
fehéres krémszínű. Utóbbi alfajainál elté-
rő: például a Földközi-tenger partjai mentén
élőknél vörös agyagszínre, az egyiptomi-
aknál inkább rozsdavörösré emlékezett. A
füstifecskek homloka és torka sötétvörös (az
őreg hímeknél élénken vörösbarna), melé-
ny pedig kékesfekete szalag látható. A nemek
hasonlók, a legszembetűnőbb különbség az,
hogy a hímek széles farktollai keskenyebbek
és hosszabbak a tojókéknél. A fiatal példányok
színei tompábbak, farktollaik rövidebbek. A
madár lábai és szeméinek szívérványhártyá-
ja sötétbarna. A füstifecske röpte gyors és
erőteljes, adottságainak köszönhetően képes
hirtelen irányváltásokra is.

Az első csapatok március végén, április ele-
jén érkeznek meg a telelőterületekről, azon-
ban a teljes állomány visszatérése akár június
elejéig is elhúzódhat. Az egykor barlangok-
ban, sziklapárkányokon fészkelő madár nap-
jainkban jellemzően az ember épített kör-
nyezetében költ: állattartó telepek megfelelő
adottságú részei, istállók, hagyományosan épít-
tési házak nyitott folyosói, tanyaik, épületek
párkányai, hídak védett helyei, kikötők közöt-

ingaköz kompok vaszerkezete stb. megany-
nyi lehetőséget adnak a nagyjából negyed
gömb méretű és formájú fészkek felépítésére.
Pérszeleplepre leginkább intenzív állattartás
szolgáló helyekre: lehet számfutai, egybőlönt
magányos fészkelés a jellemző. A pár együtt
készíti növényi szállalacal erősített sárgabó-
cokból a következőt a mennyezet alá épílt
fészket, amelybe emiatt bepillantani nem egy-
szerű. A tollakkal és szőrszállalacal bélelt cse-
szébe lerakott 4–6 tojásan csak vagy főleg a
tojó kotlik. A 14–18 nap múltán kiképző fiókok
19–22 nap múlva érik el a röpképességet, és
hagyják el a fészket. A mintegy 2,5 hét múltán
kezdődő másodkötés – elsőből kisebb fészkek-
aljé – éhes fiókáink ellátásában esetenként az
idősebb testvérek is részt vesznek. Pusztulások
vagy kedvező körülmények esetén előfordul
harmadik költés is, amelynek befejezése után
– augusztus végén, szeptember elején – kez-
denek esetenként több ezer példányos csapa-
tokban gyűlékezni a vonuláshoz. Az Olasz-
országon és a Földközi-tenger keleti peremén
vezető útvonalakon a madarak akár Afrika
déli végéig is eljuthatnak.

Élőben vörös fiókok

A füstifecske táplálékai a repülő rovarok:
az egészen kis méretű tetvektől az egy-két
centiméteres lepkefogó mindent elfogyaszt.
A nagyobb zsákmánytűrésű miatt gyak-
ran látni legelő hasonlóságait közvetlen
közelségben. Ezen túl a vízfelélni felett is
sokszor alacsonyan reptülve keresi elkap-
ható táplálékát. Hasonlóképpen tesz eső
közéledtekor, mivel ilyenkor a rovarok
földközélszben maradnak. A madár hangja
őnfedelte csicseregés, vadászat közben gyak-
ran hallani vidám, de éles „vit” hangját.

A fecskefélek (*Hirundo*) családijába
tartozó füstifecske fészkelő állományai meg-
találhatók a hideg éghajlatú és a sivatagos
területeken kívül Eurázsia, Észak-Afrika és
Észak-Amerika jelentős részén. A vonuló
állomány telelése Afrika Szaharától délre
fekvő, Ázsia déli és Ausztrália északi vidéke-

ire, valamint Közép- és Dél-Amerikába reptül.
A madárnak számos népi elnevezése ismert:
istenfecske, vörös fecske, kéményi fecske,
villás- vagy villásfarka fecske, cifra fecske,
vörös fecske, tarka fecske (*Chernel István:
Magyarország madarai különös tekintettel
gazdasági jelentőségükre. Budapest, 1899.
III. kötet, 516. oldal*). A néphit szerint olyan
háza, amelyben fecske fészket épített, nem
csap a villám, hiszen 5 Isten madárkaja: innen
adódik az istenfecske elnevezés. A többi meg-
jelölés a madár megjelenésével, testi adottsá-
gaival függ össze.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi
Egyletet utólagja 2010-ben választotta az
év madárának az Európában csökkenő állomá-
nyú füstifecskeket. A hagyományos állattartás
visszaszorulása miatt a füstifecskek számá-
ra csökkentek a táplálékos és fészkelési
lehetőségek, ezért egyre nagyobb jelentő-
sége lehet a költésiker javítását célzó és a
vonuló madarakat óvó erőfeszítéseinknek.
Előbbi esetében műfészkek kibelyezése és
szarut biztosító itatóhelyek létesítése, utóbbi
esetében a vonulás közben pihenőhelyként
szolgáló nádasok megőrzése lehet hatékony
eszköz. Az 1901-től védett madár termé-
szetvédelmi eszmi értéke a vidékfejlesztési
miniszter 100/2012. sz. számú rendelete szerint
50 000 Ft.

Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik március hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főszerkesztő: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, Kothencs Katalin, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sárlos István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapítói:
Örvényi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Földja
Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Teles Éde u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79322-600

Nyomdató munkák:
Arcaud Nyomda Kft.
Baja, Arma u. 15. Tel.: 79428-944

A szerkesztőség a beérkezők közlőit
rövidítés nélkül és stilisztikai javításának jogát
fenntartja!